

חזון עזרא

מ ב ר א

א. שם הספר.

ספר זה, שנמצא רק ברומית, כמה שמות יש לו: בוולגאטה הוא נקרא בשם עזרא הרביעי (Liber quartus Esdrae), אבל בתחלתה של התוספת הרומית שהוקדמה לספר זה הוא נקרא בשם עזרא השני (Liber Ezrae prophetae secundus), ובתרגומים הכושי והערבי א' – ספר עזרא הראשון, ובתרגומים הסורי והערבי ב' – ספר עזרא סתם. קלימינס מאלכסנדריה (Stromateis III, 16) קוראו בשם עזרא הנביא (Ἐσδρας ὁ προφήτης). וכן קוראו אמברוסיוס: propheta Ezra. ולפי טיבו נאה לו השם חזון עזרא (השם חזון ענינו מאסף של חזיונות, כנראה מישע' א' א', נחום א' א', והשוה דה'ב ל'ב ל'ב). ואולי היה באמת כך שמו במקורו העברי.

ב. צורתו של הספר ותכנו.

בתרגום הרומי (אבל לא בשאר תרגומים) יש בתחלתו של הספר שני פרקים ובסופו שני פרקים – תוספות נוצריות מאוחרות ואלו אין לנו עסק עמהן. אם כן, עיקר הספר העברי הם הפרקים ג'–י"ד (ולפיכך נמנו כאן בתרגום העברי בסימנים א'–י"ב). צורתו של הספר ויכונית היא: החוזה בא במשא ומתן עם אוריאל המלאך שנשתלח מאת רבונו להסביר לו את השאלות שהוא נבון בהן. אבל לא תמיד הצורה היא ויכונית. בכלל, אין הצורה חשובה לו לחוזה כל כך: העיקר לו התוכן. מתוך דבריו של בעל הספר גופו (י"ב ח') נראה שלפי התכן הוא מחלק את הענינים שבספרו לשני ראשים: א) אותות, ב) חלומות ופתרונם. ובאמת כך יתחלק הספר הכולל שבעה חזיונות: שלשת החזיונות הראשונים כוללים שאלות ותפלות והרהורים שתשובותיהם ניתנו בצדם במשלים ואותות, ושלשת החזיונות האחרים הם חזיונות שפתרונם בצדם, ולבסוף בא חזיון של חתימה לכל הספר, שבו נצטוה עזרא מפי הגבורה על כתיבת ספרו שלו ואף על כתיבת הספרים המקובלים בישראל, בעזרתם של חמשה סופרים מובהקים שנקראו בשמותיהם, שלא תשתכח הספרות מישראל.

התכן של שבעת החזיונות הוא:

החזיון הראשון (א' א' – ג' י"ט): שאלת חורבן ציון והצלחת בבל. איך אפשר דבר זה מצד ההשגחה העליונה? – התשובה ניתנה לחוזה ע"י אוריאל המלאך: ראשית, אדם לא יבין דרכי ה'. שנית, לעתיד לבוא יראה שסדר הנהגת העולם הוא כתיקונו. ושלישית, תנאי הותנה שעולם הבא יהיה רק לכשיתמלא מגין הצדיקים. בסוף בא תיאור האותות שיבשרו סוף העולם הזה ותחלתו של העולם הבא.

החזיון השני (ג' כ'–ד' ל"ד): חזרה על העדר יכלתו של אדם להבין דרכי ה'. שאלה חדשה: מה יהיה גורלם של המתים לפני סופו של העולם הזה. המלאך השיב שגורלם יהיה כגורל אותם שהם עדיין בחיים. שוב חתימה בתיאור האותות של הקץ.

החזיון השלישי (ד' ל"ה–ו' כ"ה): השאלה על מנינם הקטן של אותם שימלטו ותיאור הדין וגורלם של הצדיקים והרשעים.

החזיון הרביעי (ו' כ"ו–ח' ג"ט): החוזה מקונן על עמו (ו' כ"ו–ל"ז), ואחר כך

בא עצם החזיון: האשה המתאבלת על בנה יחידה שמת בהכנסו לחופה. החוזה אומר שלה אבד רק בן אחד ולציון אבדו הרבה. האשה אינה מקבלת תנחומין. תוך כדי דיבור בא שינוי צורה ובמקום האשה הוא רואה לפניו עיר בנויה, ובוה נפטר החזיון מאליו: האשה היא ציון שלמעלה (ח' כ"ה), בנה היא ירושלים שלמטה ומותו הוא החורבן.

החזיון החמישי (ט' א'—י' ג'): נשר עלה מן הים והוא בעל שלשה ראשים, שתיים עשרה כנפים ושמונה כנפים זעירות. אריה שואג יצא מן היער וגער בנשר. לאט לאט נעלמו הכנפים והראשים וגופו של הנשר נשרף. הפתרון: הנשר הוא המלכות הרביעית שבחזון דניאל והאריה הוא מלך המשיח (ט' א'—י' ל"ט). אחר כך בא אל עזרא העם הממתין לשובו ובקש ממנו שלא יעזבם, והוא הבטיחם לשוב אליהם (י' מ'—ג"א).

החזיון השישי (י"א א'—ג"ח): בן-אדם יצא מן הים. אויביו באו להלחם אתו והוא נצחם, ואח"כ באו אליו המון אנשי שלום. הפתרון: בן-האדם הוא מלך המשיח, אויביו הם הגויים ואנשי השלום הם עשרת השבטים.

החזיון השביעי (י"ב א'—מ"ח): מתוך הסנה שמע עזרא קול מצוהו לכתוב את כל חזיונותיו ופתרוניהם. כמרכן כתב בעזרתם של חמשה סופרים תשעים וארבעה ספרים, ומהם נצטוו לפרסם בעם עשרים וארבעה ולמסור שאר השבעים בסתר לחכמים שבעים. מסתבר שהכוונה היתה לעשרים וארבעת כתבי הקדש ולשבעים ספרים חיצונים.

ג. טיבו של הספר.

מתוך התכן נראה שבעצם יש כאן בספר חמר פיוטי-פילוסופי וחמר היסטורי-פוליטי. בחמר הפיוטי-הפילוסופי נראית משאת נפשו של אדם חושב והוגה דעות על היות העולם הכללי לעומת עולמם הפרטי של ישראל שבאותו פרק. הפרובלימה העיקרית המעסיקה בלי הרף את מוחו של החוזה היא: מה טעם מתנהג בורא העולם בדרך של פורענות עם ישראל עמו. הרי העולם כלו מלא חסאנות וקלקול גדול; החוזה עבר כמה מדינות ושם ראה עמים רבים והם מקולקלים במדה יתרה לעומת עם ישראל. אמת, יש באומות העולם אף חסידים, אבל מועטים הם וספורים במנין, ואילו ישראל — כמה מרובים החסידים ויראי שמים שבתוכם (א' ל"ג—ל"ו). שוקל הוא חסאותיהן של אומות העולם לעומת חסאותיהם של ישראל ובשום אופן אין חסאותיהם של ישראל מכריעות. וכאדם חסיד ואוהב עמו כאחד הוא עומד ותוהה: אין לו השגה כלל בטעם שגרם לחרבן עמו וארצו ואבדנם. והוא טוען כלפי שמים וכאחד מטובי החוזים שבישראל הוא מדבר משפטים עם רבונו בסגנון של תרעומת. אדרבה, את ההשגחה העולמית גופה הוא מאשים בחסאנותו של עמו: מדוע לא הסיר אלהיהם של ישראל את יצרם הרע כדי שתהא תורתו עושה פרי בלבם (א' כ'), שהרי כאן הוא שורש חסאנותו של הפרט ושל הכלל.

זהו עיקרה של הטענה העוברת דרך כל החלק הפיוטי-ההיסטורי שבספר. וטענה זו אינה נותנת מנוחה לנפשו המוועזעה של החוזה: תמיד הוא מהרהר בכך.

ורק דבר אחד מטיף תנחומין לנפשו הכואבת: יש שכר ועונש לעתיד לבוא. אבל אם מתהלך הוא בגלוי-לב עם מלכותא דרקינא הרי עם מלכותא דארעא לא יוכל להתהלך בגלוי: עין רואה ומפקחת יש לה לצנורה של ממשלת רומי. ולפיכך החזיונות שנכלל בהם החמר ההיסטורי-הפוליטי הם כלם סוד ואלגיוריה: הנשר על ראשיו וכנפיו הם סמל למלכות רומי, ובן-האדם העולה מן הים הוא רמו למלך המשיח שעתיד לבוא ולקומם מלכות הצדק על גבי חרבותיה של מלכות רומי הלוחצת והמדכאה באכזריות. זאת היא נחמתו היחידה של החוזה: יבא יומה של רומי ולכשתחרב יבא יום של שלום ואושר לבאי העולם.

ד. מקומו וזמנו ועריכתו של הספר.

הספר נכתב בארץ ישראל, בירושלים וסביבותיה – כך נראה מן הלשון מפתלנו אנחנו היושבים בארץ (ו' י"ז), שהפליט דרך אגב. אף הספר כולו עושה רושם שעל חורבות המולדת נכתב כמו שמוכיחות הקינות שבתוכו.

על זמנו אפשר לעמוד מתוך כמה מקומות בגופו של הספר. בתחלתו של הספר הוא אומר (א' א'): בשלשים שנה למפלת עירנו, ושוב הוא אומר (א' כ"ט): רשעים... ומפְּנְלִים רבים ראתה נפשי זה לי שלשים שנה. הרי למדת שחזיון זה באותו פרק נכתב.

אבל אותו חזיון ראשון הוא לחוזה במקום ולא בזמן, שהרי מחזון הנשר (ט'–י') נראה שנכתב לפני מותו של דומיטיאנוס, אם כן לפני שנת 96 נכתב, והוא קדום בזמן לחזיון הראשון. ושוב יש חזיון על בן־האדם שעלה מן הים (י"א) והוא עוד קדום לחזיון הנשר, שהרי הוא שואף להחזרתם של עשרת השבטים לארץ ישראל, אם כן ב' השבטים עדיין בארץ הם עומדים. הרי שנכתב חזיון זה עוד קודם החרבן, ואולי בשנת 66 נכתב, כשהצליחו ישראל קצת במלחמה והיתה לחוזה התעוררות של תקוה טובה ולא היה חסר אלא עשרת השבטים.

אבל הענין בהכנת העתקות לספרות ישראל בעזרת סופרים מומחים, שבסוף הספר (י"ב), ודאי אחר החורבן היה.

ומכאן אתה עומד על סודו של החוזה בעריכת ספרו: הוא אסף את מבחר יצירותיו שכתב בזמנים שונים שבחיו לאספה אחת, אבל לא סידר את הדברים לפי זמנם, אלא לפי טעמו הוא בערכם של הדברים ולפי הענינים.

ה. בעל הספר.

מתוך כמה מקומות שבספר אפשר לעמוד במקצת על אישיותו של בעל הספר: מן הבחירים שבתקופה הקודמת לחורבן ומן השרידים שלאחר החורבן היה. מתוך דבריו (ו' כ"ז–ל') אפשר להכיר את הסביבה של אותם היחידים השרידים בניגוד לרוב בני הדור: הם היו שומרי הברית שהכירו מרצון ביראת שמים ושהיו עוסקים הרבה בהוראת התורה. הוא ידע את החיים שבעולם הגדול מתוך נסיעות (א' ל"ג) והיה מסתכל לכל הנעשה בעולם ובארצו. חוזה היה האיש ואת הרהוריו וחזיונותיו היה מעלה מפרק לפרק על הכתב. מיושבי ירושלים היה, – כך משמע מדבריו שבחזיון הרביעי. בגורלו נפל לראות בעיניו את החורבן ואף להיות מהלך על החורבות שלשים שנה ויותר, והוא מיצר וכואב על אותה פורענות. בוער היה כלו במוחו ובלבו מבלתי יכולת להשלים עם הצְוֹלָה הגדולה שנעשתה לעמו ולארצו מצד ההשגחה העולמית. מתבודד ומתרחק מן החברה שבישוב היה יוצא לו מחוץ לעיר למקומות ריקים מישוב ושם היה מהרהר את הרהוריו וחוזה את חזיונותיו על הענינים הנוגעים בגורלם של עמו וארצו.

בבחינה זו היה מדמה את נפשו לבעל ספר דניאל, שהיה כבר נחשב בימיו לספר קלאסי ושהיה הוא עומד תחת השפעתו, וביחוד היה מוצא קרבה גדולה בינו ובין החוזה שבפרק השביעי מספר דניאל, וחושב עצמו לאחיו הצעיר לעֵט: אף הוא היה עומד בחזיונותיו על מהלך ההיסטוריה הרומית ומלביש היה את חזיונותיו בסמלים שבסוד רמזו, בפרט בסקירותיו על מלכות הרשעה.

אבל בתורת חוזה זקוק היה להיות אנונימי ופסיבדונימי. זהו אחד העיקרים המבדילים שבין נביא לחוזה: הנביא לוחם היה בתוך עמו בענינים פוליטיים, ואע"פ שהיה הולך נגד הזרם השליט מכל מקום גילי שמו ופרסומו הכרחיים היו להצלחתו. מה שאין כן החוזה, שאינו אלא הרהרן פוליטי הנאנח תחת שלטון נכרי ושסכנה היא לו להיות גלוי וידוע. לפיכך הוא צריך לפסיבדונימוס, כלומר להתלות באישיות גדולה מן ההיסטוריה הקדומה. לתכלית זו לא ראה החוזה אישיות טובה לו מעזרא הסופר.

מדוע?

קשור היה האיש בכל נפשו בתורת משה ובשאר ספרות ישראל שבמקרא ושמחוץ למקרא. טרוד היה כל ימיו לא רק ללמוד אלא אף ללמד. ממש כר' חייא בדורות המאוחרים (ע' ב"מ פ"ה ב') היה רואה אף הוא תכלית חייו בהפצת התורה ושאר ספרי האומה. לא רק סופר-מחבר היה, אלא אף סופר-מעתיק. ויותר שהיה עושה עוד היה מעשה: חבר שלם של סופרים-מעתיקים מומחים היה לו שהיו מכינים העתקות מן הספרים החשובים, הן ספרי המקרא והן הספרים החיצונים, וחוא היה המנצח עליהם ומשגיח ומקפיד על דיוקי נוסח שהיה זכרונו עשיר בהם. ביחוד היתה פעולתו מרובה במקצוע זה לאחר שהיו הרומיים שורפים את הספרים העבריים ומבערים אחריהם (ע' י"ב כ"א).

וכמו שמבחינת חוזה היה מדמה את נפשו לבעל ספר דניאל אחיו הגדול, כך מבחינה זו במקצוע של הרבצת התורה והפצת הספרות בישראל לא מצא לנפשו אח קרוב מעזרא הסופר, שמקובל היה בישראל שכשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבלל ויסדה (סוכה כ' א'). אף בערכו את ספר חזיונותיו לא מצא טוב לפניו אלא לסיימו במעשה רב, ממש מעשהו של עזרא.

ואין תמיהה שכשבקש לו אילן גדול לתלות בו את ספרו מפני מראית עינה של הצנזורה הפוליטית של הנשר הרומי לא מצא טוב לפניו אלא שמו של עזרא (1). ועוד זאת: עזרא הרי בבבל היה קודם עלותו לארץ ישראל והוא הרי החליף את שם רומי בשם בבל ואת החרבן השני בחרבן ראשון, ואע"פ שבתוך הספר הוא אומר (ו' י"ז) בפירוש: מפלתנו אנחנו היושבים בארץ, מכל מקום הוא פותח את הספר בלשון: בשלשים שנה לחרבות העיר הייתי אני שאלתיאל הוא עזרא בבבל (א' א'), ואינו מקפיד כלל לדברים שבכרוניקה, שאין המנין של שלשים שנה לחורבן ירושלים מתאים לזמנו של עזרא. ונראה שלאחר זמן, כשלא היה עוד חשש – אם מחמת שינוי מקום או מטעם אחר, – הוסיף מי שהוא על השם עזרא אף את השם שאלתיאל, שכנראה היה זה שמו הפרטי של החוזה והיה ידוע למי שהוסיף אותו, וכך נצטרפו שני השמות – הפסיבדונימוס והשם האמתי – יחד.

ו. לשונו וסגנונו של הספר.

אין ספק שמלכתחלה נכתב הספר חזון עזרא בעברית ובסגנון של לשון המקרא דוקא. שהיתה סלולה ונוחה לשימוש לסופרים והוגי דעות באותה תקופה של מעבר מן הסגנון המקראי אל הסגנון של לשון חכמים השורר בספרות התנאים.

רבים הם הסימנים של הסגנון המקראי שבס' חזון עזרא. כדאי לרמוז על אחדים מהם: (א) לענין משמעותן של מלים, כגון לביים (ב' ז'), הנהר במקום נהר פרת (י"א מ'), עץ לענין אילן (ב' י"ג, ג' ה'), רב לענין גדול (ח' ליח ועוד), כלי מלחמה (י"א ט') וכיוצא בהן. (ב) לענין לשונות מיוחדים לעברית, כגון אמרתי אז בלבי (א' כ"ח), ויצא לבי (א' ל'), שמת אל-לבך (ה' ט"ז), נשיב איש את-נפשו (ה' ע"ה), ולא יִישְׂרו דרכיהם (ג' י"ב), ואבן תתן קולה (ג' ה'), ונתן קול בלילה (ג' ז'), שם האחת קראת (ד' מ"ט), שמך נקרא עלינו (ב' כ"ה, ח' כ"ב), ועוד.

על אלה יש להוסיף פשטות הלשונות בעברית מעין לך ושקלת לי (ב' ה'), לכו ונלכה (ב' י"ד), לכו ונעלה ונלחמה (ב' ט"ו), לך ושאלת (ב' מ'), ויפתח פי ואחל לדבר (ו' כ"ח), ואשא עיני וארא (ו' ליח), עמד על-רגליך (ג' ט"ו, ד' י"ג וי"ז, ח' ל', ט' ז'), כליותי אשתונן (ג' ל"א), ודומיהם.

(1) על שאר כתבי חזון שהיו תולים בעזרא ע' James, Lost apocrypha, 80 sqq.

ג) לענין שימוש הלשון, שאין המשפטים תלויים זה בזה אלא מצורפים זה לזה בור החיבור, כמשפט הלשון המקראית, כגון ויהי כי החלו לרב היושבים על-הארץ ויבנו בנים... ויחלו להרשיע עוד הפעם הרבו מן הראשונים (א' י"ב), ויהי כאשר העלית את זרעו ממצרים ותביאם אל הר סיני ותט שמים ותרד על הארץ ותרצעש תבל ותרצו תהומות ותרד את-העולם (א' י"ז-י"ח), וכדומה.

ד) לענין שימוש מקור נפרד עם דרך היעוד, כגון יצא יצא לבך (ב' ב'), מהר מהר העולם לעבר (ב' כ"ו), ומדד מדד את-העתים וספר ספר את-העתים (ב' ל"ז), ורבים כאלה. או השימוש בפעלי עזר לענין תארי הפעל, כגון ואוסיפה לדבר לפניך (ג' ל"ב), ויוסיפו ויאמרו (ה' כ"ג), אל תוסף תבקש (ו' ג"ה), ולהוסיף אכל (ז' מ"א), ואוסיף לדבר אליה (ח' י"ט). לכאן שייכים הלשונות המרובים, כגון ויען ויאמר או ויען ואמר, ויען ויאמר (ג' מ"ו) או ואשאל ואמר (ג' נ').

ואע"פ שמספרי המקרא יש בכל הספר רק ציטטה אחת (ה' קכ"ט, שניטל מדברים ל' י"ט ולי"א כ"ז-כ"ח), מכל מקום הספר כולו ספוג הוא מתחלתו ועד סופו בדרכי לשון המקרא ולקורא העברי אין כאן צורך בראיות.

ז. על תרגומי הספר הקדומים ועל התרגום העברי הנזמן כאן.

נראה שהתרגום הראשון שנעשה מן הספר חזון עזרא תרגום יווני היה, שהלך לאיבוד. ג'ימס טרס ואסף ציטטות מועטות המובאות אצל ראשוני הנוצרים. התרגום היווני נעשה בומן קדום, שהרי קלימינס מאלכסנדריה (בן-דורו של ר' יהודה הנשיא) מביא (Strom. III, 16, 100) פסוק ג' ליה מחזון עזרא בלשון: עזרא הנביא אומר (Ἐσθρας ὁ προφήτης λέγει). אבל כמה תרגומים שנעשו מתוך התרגום היווני הגיעו לידנו, והם: רומי, סורי, כרסי, ארמיני ושני תרגומים ערביים (כלם ניתנו בתרגום רומי בס' Hilgenfeld, Messias Judaeorum, Lpz. 1869 ובתרגום גרמני בס' Violet, Die Ezra-Apokalypse, I Teil, Die Überlieferung, Lpz. 1910). החשוב שבכלם הוא התרגום הרומי. תרגום זה הוא מדויק בתכלית ומוסר את היווני מלה במלה, ולפיכך עמד בו טעמו של המקור העברי. ונראה מתוכו עד כמה היה היווני בשעתו תרגום מדויק ומדוקדק אף הוא. בתרגום זה הוסיפו הנוצרים שני פרקים בראשו (א'-ב') ושני פרקים בסופו (ט"ו-ט"ז). תוספות אלו מאוחרות הן, שהרי אינן לא בתרגום הסורי ולא בשאר התרגומים, ומכאן גיכ ראייה שלא היה אף בתרגום היווני שמתוכו נעשה הרומי. אף ברוב כתיב-היד הרומיים נסמן גופו של הספר בפרקים ג'-י"ד, ואילו התוספות נסמנו כספרים בפני עצמם. היינו שני הפרקים א'-ב' נקראו בשם עזרא ב' ושני הפרקים ט"ו-ט"ז נקראו עזרא ה'.

הס' חזון עזרא הרומי קבוע בוולגאטה, אבל אינו כאן בנוסח מתוקן ומדויק כל צרכו. הנוסח הבודק הוא במהדורה שעשה Bensly על פי כמה כ"י ושלא הספיק להוציאה בחייו ויצאה לאור אחר מותו על ידי James בשם The fourth book of Ezra (Cambridge 1895), ומתוך הוצאה זו נעשה התרגום העברי הניתן כאן.

שני במעלת חשיבותו הוא התרגום הסורי (נשתייר רק בכ"י אחד מן המאה הששית ויצא לאור ע"י A. Ceriani במאספו 1, 1868, Monumenta sacra et profana). נראה שתרגום זה מתוך הרומי נעשה, ולא מתוך היווני, משום שנמצאים בו אותם התיקונים המכוונים שנמצאים ברומי (כגון הכינויים של המשיח הם בעקבות התרגום הרומי, ה' כ"ח-כ"ט, י"א ל"ב ול"ז ונ"ב, י"ב ט'), והוא גם קרוב לרומי, אע"פ שבניגוד לרומי הסורי הוא טראפראסי ואינו מדייק למסור את הכתובים מלה במלה.

על כל פנים התרגום הסורי הוא הטוב מכל שאר התרגומים המזרחיים כי התרגום הכושי (נדפס ע"י R. Laurence עם תרגום רומי בש' 1820) הוא עוד יותר פראפראסי, והארמיני הוא יותר פראפראסי מן הכושי.

הנכרים, והיהודים ההולכים בדרכיהם, יש להם שתי נקודות של חולשה בעבודותיהם במקצוע התרגום והפירוש לספרותנו הקדומה:

א) הם ניגשים מלכתחלה אל הספר העברי העתיק בדעה מוקדמת, שבזמן מן הזמנים נזדיף או – אם לדבר בלשון נקיה – נערך מתוך כמה מקורות, והם – המבקרים – באים איש איש וסברתו: זה מרבה לפורר את הספר וזה ממעט. המדה השוה שבהם היא שהם משקיפים על כל ספר קדום מנקודת השקפה של אדם מודירני ולפיכך לא ימלט שלפי הגיונם שלהם ימצאו סתירות וניגודים והעדר קשרים של המשך, וכדומה. ואין הם מעלים כלל על לבם שהסופרים הראשונים, ובפרט החזונים ובעלי הלך-נפש, טעם אחר היה להם ומדות אחרות ואף הגיון שונה היה להם. ועל כן אם ברצוננו להבין דבריהם עלינו ללמוד מתוכם ולהוציא מתוכם, ולא להכניס אותם לתוך מסגרת של מדות משלנו והגיון משלנו.

ואז נבין שלא לנו ללמד אותם הסופרים איך לכתוב ואיך לקשר ולהמשיך את עניניהם זה לזה, וממילא נמצא שבמקום העורך המדומה אפשר היה לו לסופר שיהא עורך לעצמו, כלו שהוא גופו יחליט על סידור דברי עצמו וקביעתם בספרו.

ב) ועוד: הם בונים השערות הרבה על צורתו הראשונה של הנוסח הקדום והם עושים מחיקות והגהות וסירוסים משום שקצרה ידם ליקח את הנוסח המקובל והמפורסם מתוך כ"י שונים ולהחזירו מלועזית לעברית. והם מסיחים דעתם מיחסם של ראשונים לדברים שהיו רואים אותם ראויים לטרח בתרגומם שהיו חושבים אותם הספרים לכתבי קדש שברוח הקדש נאמרו, ודברים שנאמרו ברוח הקדש הכל קדוש בהם: כל דיבור וכל תיבה משקל של קדושה להם, ולפיכך נעשו אותם התרגומים מלה במלה, אף אם הלשונות היו מיתרגמים נגד רוח לשונם: הם היו יודעים את לשונם שלהם ומתכוונים היו למרוד בה לטובת דברי קדש שהם מכניסים לתוך מחיצתם.

ואם יש את נפשך לדעת צא ולמד מתרגומו הרומי של הספר חזון עזרא: הרי בעל הלשון הרומית מתוך התרגום היווני כתבו ובעל הלשון היוונית מתוך המקור העברי אמרו ומכל מקום אם באת לתרגם אותו הנוסח הרומי לעברית אין להתחכם הרבה בעבודה זו אלא לצאת בעקבותיהם של מתרגמים ראשונים ולתרגם כמעט כמות שהוא – חוץ ממקומות מספר – והרי הוא יוצא בתוך הכלי הרביעי רענן ועסיסי וטעמו עמד בו כאילו עדיין בכלי ראשון הנהו והדברים שמחים כביום נתינתם.

ומדה זו נהג המתרגם העברי עד כמה שהיה בידו בעבודתו זו.

ח. קצת ביבליוגרפיה.

Bensly, The Fourth book of Ezra, with an Introduction by M. R. James, 1895.

Gunkel, Das vierte Buch Esra (Kautzsch, Apokr. u. Pseudep.), 1900.

Violet, Die Ezra-Apokalypse (1910, 1924) (ב' כרכים).

Box, The Ezra-Apocalypse, 1912.

„ 4 Ezra (Charles Apoor. and Pseudep.), 1913.

Oosterley, II Esdras (The Ezra Apokalypse), 1933.

חזון עזרא

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז

בְּשָׁלְשִׁים שָׁנָה לְחֻרְבוֹת הָעִיר הָיִיתִי אֲנִי שֹׁאֲלֵתִיאל הוּא עֲזָרָא
 בְּקֶבֶל וְגִבּוֹר הָיִיתִי בְּשִׁבְבִי עַל־מִשְׁתֵּי וְרַעְיוֹנֵי עוֹלָם עַל־לִבִּי: כִּי
 רָאִיתִי שִׁמְמַת צִיּוֹן וְשִׁפְעַת יוֹשְׁבֵי קֶבֶל: וַיִּשְׁעַר רוּחִי מֵאֵד וְאָחַל
 לְדַבֵּר אֶל־עַלְיוֹן נוֹרְאוֹת וָאֵמַר: אֲדַלְּנִי יְיָ הֲלֹא אַתָּה דִּבַּרְתָּ בְּרֵאשִׁית
 כִּפְאֶשֶׁר יִצְרָתָ אֶת־הָאָרֶץ לְבִדְדָה: וַתֵּצֵא עַל־הַקָּשָׁר וַיִּתְּן־לָהּ אֶדָם סָגֹר
 מֵת וְהוּא יִצְרֵר כְּסִיף וַתִּפְחַדְבוּ רוּחַ חַיִּים וַיְהִי מִי לְקִנְיָהּ: וַתִּבְיָאֶהוּ
 אֶל־נֶגְעֵדָן אֲשֶׁר נָקְעָה וַיִּמְיָנָה בְּטָרָם תִּהְיֶה הָאָרֶץ: וַתִּתְּן־לּוֹ מִצְּנֶה

חזון ראשון (א' א'—ג' י"ט).

התכן: א) פתיחה (א' א'—ג').

ב) סענות החוזה כלפי רבונו (א' ד'—ליד): מתוך צער על גודל האסון שבחורבן
 מדבר החוזה משפטים ומערער על דרכי ההשגחה וְצָדָקָה. אמת, היצר סוכן באדם
 ומחטיאהו, אבל החטאנות אינה חדשה בארץ והיא נמשכת והולכת עוד למן שרש היצר
 הרע שהורשש באדם הראשון ונעשה סכעי לו. אנב סענותיו מעביר החוזה ומונה
 המאורעות למן בריאת האדם ועד המבול (ד'—י') ומן נח ועד יעקב (י"א—ט"ז), והוא
 עובר אל מתן תורה (י"ז—כ"ב) ובנין עיר הקדש ע"י דוד (כ"ג—כ"ה), ומכאן אל גורלם של
 ישראל, שמירי ההשגחה באו להם שני הפכים המקננים בלבם: יצר הרע והתורה (כ"ו—ל"א).
 ג) תשובת אוריאל המלאך שנשלח אל החוזה להשיב על תוכחתו (כ" א'—ג' י"ג):
 אין יכלת לבשר ודם לחקור בדרכי ה' (כ" א'—י"א) — המשלים על היצר והגלים (י"ג—
 כ"א) — חילול שם ישראל וחילול שם שמים (כ"ב—כ"ה) — משל הורע הרע (כ"ו—ל"ב) —
 אימתי בא הקציר (ל"ג—מ"ח) — להבה ועשן, עננה וטיפות (מ"ד—נ') — האותות לקץ
 הימים (נ"א—ג' י"ג).

ד) חתימת החזיון (נ' י"ד—י"ט): הנביא עיף והעם עזוב.

א
ב
ג
ו
ז

בשלישים שנה לחרבות העיר, הוא מדבר על שנת השלשים לחרבן ראשון
 ומתכוון לשנת השלשים לחרבן שני ע"י טיטוס. התחלת הספר מזכירה התחלתו של ס' יחזקאל
 (א' א'), וללשון חרבות העיר (ruinae civitatis) השוה דניאל ט' ב'. — שְׁאֲלֵתִיאל. ברומי
 Salathiel, והיא העתקה יוונית של השם העברי, השוה עזרא ג' ב' ועוד, או עזרא החיצוני
 ה' ה' Salathiel. ונראה ששאלתיאל שמו הפרטי של הסופר היה (ע' מבוא פרק ה'), ובשם עזרא
 לעזרא הסופר כוונתו, שהוא, הסופר, משהו עצמו אליו בפעולותיו והוא תולה בו את ספרו
 מבלי לדייק כלל בכרונולוגיה, שהרי עזרא הסופר כמאה שנה לאחר שלשים שנה לחורבן
 ראשון היה (החורבן הראשון היה בש' 586, אם כן שלשים אח"כ—556, ואילו עזרא הסופר
 בש' 458—459 הופיע). — ו ש פ ע ת. habundantiam, וכן בסורי: כהינותא (=שפע, עושר, שלוח). —
 גוראות. במקור: דברים נוראים (verba timorata). — ל ב ד ך. הטעמה יתירה היא לאחדות
 הבורא. — גן עדן הוא אחד משבעת הדברים שנבראו קודם בריאת העולם (ע' פסחים נ"ד
 א', נדרים ל"ט ב' וב"ר בדרשה על מקדם שבברא' ב' ח'). ובחנך ב' ה' ה' הוא אומר
 שגן עדן נמצא בין החלוף ואי־החלוף, כלו' בין הארץ והשמים. — מתחלה נברא אדם כמלאך

ח אחת ויעבדה ותמהר לגור-מות עליו ועל-צאצאיו וממנו יצאו
ח עמים ושקטים ולאמים ומשפחות לאין מקשר; וילך כל-עם בשרירות
ט לבו ויעשו הרע לסניף וימעלו ואתה לא הניאות אותם; ואת-את-
י המבול הבאת בעתו על-יושבי הארץ ותאבדם; ואחת היתה סקדתם
יא במות לאדם כן המבול להם; ואחד מהם השארף את-לח ואת-
יב ביתו וממנו יצאו כל-הצדיקים; ויהי כי החלו יושבי הארץ לרב
יג וירבו בנים ועמים ומשפחות לרב ויחלו להרשיע עוד והרעו מאשר
יד היו לסניהם; ויהי כאשר הרשיעו לסניף ותבחר-לה אחד מהם
טו ושמו אבדקם; ותאקהבו ותגלילו קץ הנמים לו לבדו בסוד הליל:
טז ותקם לו ברית עולם ותגדלו כי לא תשוב את-יורעו עד-עולם
טז ותתן-לו את-יבחק וליבחק נתת את-יעקב ואת-עשו; ותבחר-לה
יז את-יעקב ואת-עשו הרמקת ויהי יעקב לעם-רב; ויהי כאשר
יח העלית את-יורעו ממצרים ותביאם אל-הר סיני; ותט שמים ותרד
יט על-הארץ ותרעש סבל ותרגז תהמות ותסרד את-העולם; ויעבר
כ בבורף שפעים אךבעה אש ורעש-ארץ ורוח וקר לתת לורע יעקב
כ תורה ולבני ישראל מצוה; אך לא הסירות מהם את-הלב הרע
כא למען תעשה תורתך פרי בקרבם; כי לב רע הנה באדם בראשונה
כב ויעבר ונאשם הוא וכל-אשר יצאו ממנו; ויהי בהם רסיוודתמיד
כג וקלב העם התורה ורע השרש וירמק השויב וישאר הרע; ויעברו
כד עתים ויכלו שנים ותקם לה עבר ושמו דוד; ותאמר אליו לבנות
כה לשמה ולהקריב-לה בה קרבנות משלף; ויהי הדבר הנה שנים
כו רבות ויחטאו יושבי העיר בעשותם ככל אשר עשה אדם וכל-
כז צאצאיו כי לב רע הנה גם-להם; ותתן את-עירך בידי אויבך;

יד לחיי עד (ע' חנוך ב' י"א ס' ואעמיד אותו מלאך שני בארץ ישר וגדול ונכבד). - בסוד
ה ליל. בבית בין הבתרים (השוה ברא' ט"ו י"ב ויהי השמש לבוא, וע' חזון ברוך א'
טז ד' ד'. - ואת-עשו שנאת. - לפי"ח השה שמות י"ט ס"ז ואילך. - ש ערים ארבע ה. כוונתו לשחקים
יח-ט שעברה בהם שכינה ממקומה שבמרום ליתן תורה לישראל (והשוה מלי"א י"ט י"א-י"ב). -
כ-כא הלב הרע. כינוי הוא ליצר הרע. - לב רע היה באדם. כך בסורי. וברומי baiolans.
כב לשון משא וסבל. - ובלב העם התורה ורע השרש. שני הפכים בנושא אחד. -
כד ורע השרש. הרע שנשחרש באדם. - לבנות עיר לשמן. השה שיב ה' ט'. -
כה כי לב רע היה גם-להם. ברומי בא כאן לשון השתמשות: utebantur
(=ἐχθρίσαντο) enim et ipsi cor malignum. והשה ב"ר לפסוק ג' ט': והמה כאדם עברו

כו ואמר אז בלבי האמנם מיטיבים לעשות יושבי קבל ועל-כן הם
 כח משלים בציון: ויהי כאשר באתי הנה נארא רשעה לאין מספר ומעולים
 רבים נאטה נפשי בשנת השלשים הזאת ויצא לבי כי ראיתי איכה
 תשא אותם את-ההטאים ותחם על-עושי הרשעה ואת-עמקה אברתה
 כט ואת-אונקיה שמרת: ולא הורעת לאיש דבר איה ושיגו ארתה האמנם
 ל היטיבה קבל לעשות מציון: הני ידעה עם-אחר מבלעדי ישראל
 לא ואינה השקט אשר הנה נאמן בקריתך ביעקב: אשר שקרם לא נראה
 ועמלם לא נשא סרו כי עבר עברתי על-העמים נארא אותם בשפעתם
 לב ואת-מצותיה לא יזכרו: ועסה הלא תשקל במאזנים את-שפעינו ואת-
 לג שפעי יושבי תבל ונמצא מקום הנקדה המבריעה: ומתי לא תמאו
 לד לסנה יושבי תבל ואינה העם אשר שמר פכה את-מצותיה: אמנם
 אנשים בשמות תמצא אשר שמרו מצותיה ועמים לא תמצא:
 ב ויענני המלאך אשר נשלח אלי ושמו אוריאל ויאמר לי: יצא
 ג יצא לכה בעולם הנה והנה מבקש להשכיל אל-דרך העליון:
 ג ואמר בן אדני ויענני ויאמר נשלחתי להראותה שלש דרכים ולשום
 ד לסנה שלשה משלים: אם-תודיעני אחר מהם את-אני אודיעה את-
 ה הדרך אשר תבקש לראות ואורך מדיע רע הלב: ואמר דבר
 אדני ויאמר אלי לה ושקלת-לי משקל האש או תמד-לי סאה-רוח
 ו או תקרא-לי את-היום אשר עבר: ואען ואמר מי בולודים יוכל
 ז לעשות (אחת) מאלה אשר תשאל ממני: ויאמר אלי ואם-אשאלה
 לאמר כמה מדרות בלב-ים ארכמה אסיקים בראש-תהום ארכמה
 שבילים מעל לרקיע ואיפה מוצאי ושאל אוריאלה מבואין נך

בריית והושע ו' ז' - המה כאדם הראשון. - יושבי בבל. לרומי כוונתו (השוה חזון ברוך א' י"א
 א', חזון הסיבילות ה' קמ"ג). - הם משלים. במקור בל' יחיד dominavit. ובשאר תרגומים: מאס
 כח-כט (abominavit). - באתי הנה. לבלבל. הוא זוכר שתלה עצמו בעזרא שבבבל. - איך ישיגו
 אר חך. כך בסורי (איכנא מתדרכא אורחך). וכך נראה מן המשך לקמן ב' ב'. והשוה משלי ב'
 לז י"ט ולא ישיגו ארחות חיים. וברומי: quomodo debeat derelinqui via haec - אנשים בשמות...
 כוונתו לחסידים שבאומות העולם. ולשון השוה עזרא י' ט"ז אנשים... וכלם בשמות. -
 ב ויענני המלאך. הוא טוען כלפי שכינה ופתאום הוא מקבל תשובה מפי המלאך,
 ממש על דרך זכריה א' ט'. - אוריאל. מלאך זה מוזכר בספרי חנוך (הכוכבי כ' ב' והסלאבי
 י' א') והוא אחד מארבעת המלאכים הראשיים: מיכאל גבריאל אוריאל רפאל (ע' פסיק"ר קפ"ח
 א' ועוד). מילטון Paradise Lost שיר ג', וע' ויגרש את האדם 83) עשהו לאחד משבעת
 צבא הרוחות כלילי הוד והדר העוטרים כס' יה. - מדוע רע הלב. כל' היכן הוא השורש
 של רוע הלב. - לפיה השוה איוב כ"ח כ"ה לעשות לרוח משקל. - כמה שבילים. של מהלכי

ח ערן: הלא תאמר-לי לתהום לא גרדתי וגם-לשאול עוד לא-תדרתי
ט וּלְגַן־עֵדֶן לֹא בָאתִין וְאֶת־לְשָׁמַיִם מִמֶּנִּי לֹא עָלִיתִי: וְאֲנִי לֹא שָׂאֲלֹתִיךָ
י כִּי אִם־לְאֵשׁ וְלָרוּחַ וְלַיּוֹם אֲשֶׁר בָּהֶם עָבַדְתָּ וְאֲשֶׁר בְּלַעֲרֵיהֶם לֹא
יא תּוּכַל לְהִיּוֹת וְלֹא אֶנְיַתְנִי עֲלֵיהֶם: וַיֹּאמֶר אֵלַי הֵן אֶת־אֲשֶׁר לָךְ אֶת־
יב הַדְּבָרִים הַגְּדֹלִים אֲתָךְ לֹא תּוּכַל לְדַעַת: וְאִיךָ יוּכַל בְּלִיקָה לְהַכִּיל
יג דָּרָךְ עֲלִיּוֹן וּבְזָרְתָּ־מִתְהַה [בַּעֲוֹלָם מְשַׁחַת וְאִיךָ יוּכַל] לְהַכִּין לֹא־
יד מְשַׁחַת [וּבְשִׁמְעִי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה] וְאֶפֶל עַל־סָנְי: וַאֲמַר אֵלַי
יז נֹחַ לָנוּ שְׂלֵא נִהְיָה מִשְׁנֻבּוֹא וְנִחְיָה בְּתוֹךְ רִשְׁעָה וְנִסְבַּל בְּלִרְדַּעַת
יח עַל־מָה: וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר הֲלֹךְ הִלְכֹתִי אֶל־יִשְׂרָאֵל עֲצֵי הַשָּׂדֶה וַיִּחְשְׁבוּ
יט מִחֻשְׁבָּה: וַיֹּאמְרוּ לָכֵן וְנִלְכְּדָה וְעֲשִׂינוּ מִלְחָמָה עִם־הַיָּם לְמַעַן יִסּוּג
כ אַחֲרֵינוּ מִסָּנְיָנוּ וְעֲשִׂינוּ לָנוּ עוֹד וְעֲרוֹת אַחֲרָיִם: וְגַלִּי הַיָּם גַּם־הֵם
כא חֲשָׁבוּ מִחֻשְׁבָּה וַיֹּאמְרוּ לָכֵן וְנַעֲלֶה וְנִלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל הַשָּׂדֶה לְבָרֶשֶׁת
כב לָנוּ שָׁם מְקוֹם אַחֵר: וְתִהְיֶה מִחֻשְׁבַּת הַיָּעַר לְשׂוֹא כִּי בָּאֵה־אֲשׁ
כג וְתֵאבְּלֶהוּ: גַּם־מִחֻשְׁבַּת גַּלִּי הַיָּם וְהַיָּתֶה לְאֵל כִּי הַחֹל קָם וַיִּסְרִיעַם:
כד וְלוֹ הִיּוֹת שׁוֹפֵט לְאֵלֶּה אֶת־מִי הוֹאֲלֶתָ לְהַבְּדִיק וְאֶת־מִי לְהַרְשִׁיעַ:
כה וְאֶעֱזֵן וַאֲמַר שְׂנִיָּהֶם מִחֻשְׁבַּת שׂוֹא חֲשָׁבוּ כִּי הָאָרֶץ נִתְּנָה לַיָּעַר וּמְקוֹם
כו לָיִם לְשׂוֹא גַלְיָו: וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר יָסָה דַּקָּת וּמְדוּעַ לֹא דַקָּת אֶת־נַפְשָׁךָ:
כז כִּי כֹאֲשֶׁר נִתְּנָה הָאָרֶץ לַיָּעַר וְהַיָּם לְגַלְיָו כֵּן גַּם־יִוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יוּכְלוּ
כח לְהַכִּין אֶךְ אֶת־אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְשׁוֹכְנֵי שָׁמַיִם אֶת־אֲשֶׁר מַעַל־הַשָּׁמַיִם:
כט כִּי־נִנְוָעַן וַאֲמַר בִּי אֲדַנִּי לְמַה־זֶּה נִתְּנָה־לִּי לֵב לְהַכִּין: כִּי לֹא חִסְפֹּתִי
לְשָׂאֵל לְדַרְכִּים הַעֲלִיּוֹנִים כִּי אִם־לְדַרְכִּים הַעֲבָרִים עֲלִינוּ יוֹם יוֹם
לְמַדּוּעַ נִתַּן יִשְׂרָאֵל לְחַרְשַׁת הַגּוֹיִם עִם־וּ אֶהְבֶּתָּ נִתַּן בְּיַדִּי שְׂבָטִים
לְרַעִים וְתוֹרַת אֲבוֹתֵינוּ הוֹסְרָה וְהַבְּרִיתוֹת אֲשֶׁר נִקְתְּבוּ הֵיוּ לְאֵין:
לד וְאֶנְחַנוּ עֲבָרִים מִן־הָעוֹלָם בְּאֶרְבֶּה וְחַיִּינוּ בְּהִבָּל וְלֹא נִזְכֶּה לְרַחֲמִים:

ח הכוכבים והמזלות. - [- -] על פי הסורי. - לתהום. ובוה נכללו אף המדורות שבלב
ט ים. - [- -] הוספתי מסברא. - וליזום. אתמול. - הגדלים אתך. שאתה מחובר אליהם. -
יא כליך. vas tuum. כלי הוא כינוי לגופו של אדם, לפי שהגוף כלי לנפש (סי' חינוך, וויניציא ש"ס,
יב דף ל"ד א'), וכאן כוונתו: עצמותך. - וּבְנִית־מוֹת הו. הוספתי מסברא. - וְכִשְׁמֵי אֶת־הַדְּבָרִים
יג האלה. כך בסורי. - הֵלֶךְ הִלְכֵנִי... בסורי: הֵלֶךְ הִלְכֵנִי יַעֲרִי עֲצֵי הַשָּׂדֶה. - לְמוֹטִיב זֶה שֶׁל
יד רִיב הַיָּעַר וְהַיָּם הַשׁוֹה חֲזוֹן בְּרוּךְ א' ל"ו. - לְפִיזֵן הַשׁוֹה יִרְמ' ה' כ"ב אֲשֶׁר שְׂמַתִּי חוֹל גְּבוּל
יז לים... - וְהַבְּרִיתוֹת אֲשֶׁר נִכְתְּבוּ. הַשׁוֹה בְּרֻכּוֹת מִז' ב' שוּזו [הַתּוֹרָה] נִיתְּנָה בְּשִׁלֵּשׁ
יח בְּרִיתוֹת (רש"י: בְּשִׁלֵּשׁ מְקוֹמוֹת נִיתְּנָה הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וּבְאֵהָל מוֹעֵד וּבְעַרְבוֹת מוֹאָב,
יט וּבְכָל אֶחָד נִכְרַתָּה בְּרִיתוֹ). - כֹּאֲרַבְהָ. הַשׁוֹה נִחַם ג' י"ז מְזוֹרֵיךְ כֹּאֲרַבְהָ וּטְפִסְרִיךְ כְּגוֹב גּוֹבֵי

כה ומה-יעשה לשמו הגדול אשר נקרא עלינו והנהו אלה הדברים
 כו אשר שאקלתי: ויענני ויאמר אם-תחי תראה ואם-תחי תרבה לתמה
 כז כי מהר ומהר העולם לעבר: כי לא יוכל שאת את-אשר הבטח
 כח לצדיקים בעתם בשגם העולם הזה מלא עצב וכשלו: כי נרע
 כט הרע אשר שאקלתי על-אדותיו ועוד לא-בא קצירו: ועד-אשר לא
 נקצר הנרע ונעלם המקום בו נרע הרע לא תראה החלקה בה
 ל נרע הטוב: כי נרנר הנרע הרע נרע בלב אדם מראשיתו וכמה
 לא רשע ילד עד-כה ועוד ילד עד-בוא הקציר: ערך אפוא בלבקה
 לב את-נרנר הנרע הרע כמה פרי-רשע עשה: ואם-תנרענה שכלי-טוב
 לג לאין מספר מה-גדול הקציר אשר תעשינה: ואען ואמר עד-מתי
 לד ומתי אלה כי מעשות ורעות שנותינו: ויען ויאמר אל-תמהר אתה
 לה מן-העליון כי אתה לנפשה תמהר והעליון לרבים: הלא שאלו על-
 אלה נקשות הצדיקים באצרותיהן לאמר עד-מתי תכה-פה ומתי
 לו יבא פרי-קציר-שקרנו: וישגם רמיאל מלאך הראש ויאמר עד-אם-
 מלא מספר הדומים לכם כיר-במאונגם שקל את-העולם:
 לו ומדר מדר את-העמים וקצר קצר את-העמים
 ולא יעיר ולא יעורר עד-אם-מלאה המדה אשר נאמרה מראש:
 לח-לם ונאען ואמר הוי אדני יי הן פלנו רשע מלאנו: ואולי בגוללנו נמנע
 מ קציר הצדיקים בגלל עונות יושבי הארץ: ויענני ויאמר לך ושאלת
 את-ההרהר אם-אברי מלאה תשעת ורחיה יוכל רחמה לעצור-עוד
 מא את-עוללה בקרב: ואמר לא יוכל אדני ויאמר אלי אצרות הנשמות
 מב אשר בשאול לרחם דמו: וכמהר היוקרת להמלט מחבלי לדתה

החונים בגדרות ביום קרה שמש זרחה ונודד ולא-נודע מקומם אים. - תראה. במקור:
 תבוא (veniet). - הלא שא לו. לירחמאל, שהוא הממונה על אוצרות הנשמות (ע' בפל"ו). -
 באצרותיהן. השוה קהל"ר לפסוק ג' כ"א שנשמותיהן של צדיקים נתונות באוצר
 ונשמותיהן של רשעים מטורפות בארץ, וכן כתר מלכות לרשבי"ג ע"א בעשותך במרום חדרים
 ואוצרות (וע' פרקי דר"א ל"ד). בלשון רז"ל נקרא אוצר זה ג"כ בלשון גוף, כגון יבמות
 סי"ב ב' וסי"ג ב' אמר ר' אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, וכתב הברצלוני
 (בפני' ספר יצירה 208): מקום ברקיע ששמו גוף, ושם שריות כל הנשמות שבגוף שעתידין
 להבראות עד סוף העולם. - רמיאל. בכ"י Remihel וגם Hieremihel. ונראה שהוא השם
 שנזכר בחנוך א' כ' ח' (מתוך הנוסחאות היווניים) ובחזון ברוך א' נ"ה ג' (וע"ש), ובסיבילות
 ב' רס"ו-רי"ז Παμῆλ, Ρεμειῆλ. - הדומים לכם. similitum vobis. ויש נוסח (בוולג'
 ועוד) semiaum (=הנורעים). -

ט
 לה
 לו

זכן גמ-אלה ימ-הרו להשיב את-אשר הקטר אתם מראש: ואז יודע
 לה מאלה אשר תתאנה לראות:
 ואעז ואמר אמ-נא מצאתי חן בעיניך ואם-ימכן הדבר ואם-
 שנה אני: הודיעני-נא גם-את-זאת הנבא עוד יותר מאשר עבר אמ-
 דבר עבר עלינו הרב: כי את-אשר עבר נדעתי ואת-אשר יהנה
 לא אדע: ויאמר אלי עמד על-גמין והודעתיה פתרון המשל:
 ואעמד וארא והנה תנור בער עבר על-סני ויהי בעבר הלהבה
 וארא והנה עשן עלה: ואמר-יכן עבר לפני ענן מלא מים ויורד
 מן-השמים רב וכעבר ועף המטר וישארו בו נפשי-מים: ויאמר
 אלי חשב בנפשך ברבות המטר מן-השפופות והאש מן-העשן כן רבה
 שפעת המדות אשר עברו ונשארו טפופות ועשן:
 ואשאל ואמר בתחשב כי אחיה בימים ההם או מי יהנה
 בימים ההם: ונעני ויאמר האתות אשר תשאלני עליהם יכל אוכל
 להגיד-לה מקצתם ועל-חניף לא נשלחתי לדבר אליה וגם-לא אדע:
 ג ועל-האתות הנה ימים באים ואם-מה מהומה גדולה את-קל-
 יושבי הארץ ועלמה דרך האמת ועקרת האמונה תהי הארץ:
 ג-ו וירב העול על-אשר ראית אתה ועל-אשר שמעת לסגור-כן: והיתה
 תהו לא-דרך הארץ אשר תראה עתה מושלת וראו אותה והנה
 ד היא שוממה: ואם-ינסה העליון וראית אסרי ויום-מהומה השלישי
 והנה האיריה שתאם השמש בלילה והנרם האיר ביום:
 ה ועץ יפח דם ועמים יזעו ואכן תמן קולה והמוצאות ישתנו:
 ו-ו ומלך אשר לא-יקוולו ישבי ארץ ובעלי קנה ידרו יחד: וינס-
 סדם וקיא דגים וימן קול בלילה אשר לא רבים יבינו אך קלב

ג ועקרת אמונה תהי הארץ. במקור: et sterilis erit a fide regio (=ועקרה תהי
 ג ללא אמונה הארץ). כלו האמונה תפרת מן הארץ. - הארץ אשר תראה... למלכות
 ד רומי כוונתו. - אחרי ויום-] מהומה השלישי. נראה שברומי נשמטה תיבה, ושיעורו
 ז'ל: post [diem] tertiam turbatam. והשה הושע ו' ב' יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו
 ה ונחיה לפניו. - והמוצאות ישתנו. ברומי: gressus, ובסוריי: והרות. ונראה התיקון
 ו-ו egressus, והכוונה למוצאי כחות הטבע (השה חנוך א' ליד ב' ואילך), או לכיוצא בכך. -
 ומלך אשר לא יקוולו. רמו למלך הרשע שיהיה באחרית הימים. - ויום-סדם. כיני
 לים המלח (ורגיל אצל יוספוס, קדמ' ה' ס"א, ובלשון חכמים, כגון שבת ק"ח ב' מעולם לא
 טבע גברא בימא דסדום, ועוד) שאין דגים קיימים בו כלל. כיוצא בכך חזה יחו' (מ"ז ח') -

ח וישמעו קולו: ובקעות תהינה במקומות רבים ואש תפרץ פעם
 ט בקעם ונסת השדה תדר ממקומה ונשים בנדתן נפילים תמלמנה:
 י ובמים חיים מלוחים ומצאו ואוהב עם-אוהב מלחמה יעשה והבינה
 יא תסתמר ונתקמה תקנה אל-משכנותיה: ויבקשוה רבים ולא תמצא
 יב ורבה העולה והמשוכה על-הארץ: ושאלו הגלילות איש את-שכנו
 יג הקרוב אליו לאמר הלא עברה עליך הדרך או עושה צדק ואמר
 יד לא: ונהה במים הים וקוו בני אדם ולא נשיגו ויעפו ולא ינשרו
 יו ורכיהם: אתות אלה נתן-לי להגיד-לך ואם-תוסיף תתפלל וקבית
 יז כיום וצמת שבעת ימים תשוב תשמע גדלות מאלה:
 יח-טו ואיקץ ובשרי רעד מאד ונפשי עושה לצאת: ויאמנוי המלאך
 טז הלא אלי הברר בי ונתקני ונעמידני על-רגלי: ויהי בלילה השני
 יז ויבא אלי פלטיאל נגיד העם ויאמר אלי איפה היות ומדוע פניך
 יח רעים: הלא ידעת כי אתה נמצאת נאמן לישראל בארץ גלותם:
 יט ועתה קום אכל מעט-לחם ואל-תעוננו ברועה עדרו בידי ואבים
 כ ימים ואם-ריבן תבא אלי וישמע לקולי וילך מעמי:
 ונאצום ימים שבעה נאנח ובוכה באשר צוני אוריאל המלאך:

טו) על רפאות המים שבים המלח שישרצו נפש חיה ודגה רבה מאד. - ובקעות תהינה. כיצא בו זכר י"ד ד' ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד. - נפילים תמלמנה. ברומי: parient monstra (=תלדנה פסלצות). ועדיין אין אנו יודעים אם כוננתו לנפילים או לנפלים. וכבר נתחבט הסורי וכתב: ואהותא מן גשא נתחזין נתילדון גיר עולא כד לא משמלין (=ואותות פנשים נראו כי יולדו עוללים שלא נמלאו). - פלטיאל נגיד העם. ודאי אדם מפורסם מן הישוב היה שנשתייר בירושלים אחר החורבן השני. - אתה נמצאת נאמן לישראל. - לדבריו של פלטיאל השוה לקמן י"מ ב. -

הזיון שני (ג' כ'-ד' ליד).

התכן: א) פתיחה (ג' כ'-כ"ב).
 ב) התרעמותו של עזרא (הסורי עזרא לפרשה זו: צלותא דעזרא) על ההשגחה שמטרה את העם הנבחר והאהוב בידי לוחציו (כ"ג-ל').
 ג) בדרך שאלות ותשובות בין עזרא ואוריאל המלאך מתברר שבשר ודם שאין בכחו להבין את אשר כפרתו ודאי לא יוכל להשיג טיבם של משפטי אלהים ואין בידו לעלות במדת האהבה על הבורא (ליא-מ').
 ד) המשך השיחה על מקומם של הדורות הבאים בתכניתו של העולם (מ"א-גיה) - על קץ הימים שעתיד לבוא עיי אלהים לבדו ג' גז-ד' ו') - על חלוקת העתים (ז-י) - על אותות האחרית ועל בוא האחרית (י"א-כ"ח).
 ה) חתימת החזיון (ד' כ"ט-ליד).

כא ויהי מקץ שבועת הנמים וישובו רעיוני לבי להעיק עלי מאד:
 כב- כנ ותקח נפשי רוח-בינה ואחל לדבר עוד דברים לשני עליון: ואמר
 כד אדני וי מקל-יערי הארץ ומקל-עציה בחרת גסן אחת: ומקל-
 ארצות תבל בחרת-לה מקום אחד ומקל-שרחי תבל בחרת-לה
 כה שושנה אחת: ומקל-תהמות הנם מלאת-לה נהר אחד ומקל-הערים
 כו הבנויות קדשת-לה את-ציון: ומקל-בעלי קנה שנקראו קראת-לה
 כז יונה אחת ומקל-הצאן שנוצרו ראית-לה בבשה אחת: ומקל-הגוים
 הרבים קנית לה עם אחד ותורה רצית מכל נסת לעם רצית בו:
 כח ועתה אדני למה מסרת האחד לרבים ותשפל הכנה האחת מן
 כט האחרות ותקע יחידה ברבים: וירמסו פורעי מצותיה את-הנאמנים
 ל בבריותיה: ואם-שנא שנאת את-עמך הלא בנדיה יסר:
 לא ויהי בדברי את-הדברים האלה וישלח אלי המלאך אשר בא
 לב אלי בפילה הראשון: ויאמר אלי שמעני ואלמךך הקשיבה לי
 לג ואוסיפה לדבר לפניך: ואמר דבר אדני ויאמר אלי גדול הנה תמהון
 לד לקבך אל-ישראל האמנם אהבתו יותר מעושהו: ואמר לא אדני
 לה ונאני רק מצערי דברתי כי כליותי אשתונן כל-שעה בבקשי
 לה להשיג דרך עליון ולחקר גור-דינו: ויאמר אלי לא תוכל ואמר
 מדוע אדני ולמה אסוא נולדתי ולמה לא הנה רחם אמי קברי
 לו לכל אראה עמל בעקב ותלאת גרע וישראל: ויאמר אלי
 קסר-לי את-נהמים אשר לא באו עדנה ואקח-לי את-השפות הספרות

כב-כנ ותקח נפשי לשון לקח, תורה. - גסן אחת. כן בכל התרגומים, חוץ מן הרומי
 כד הגורס vineam (=כרם). השוה ישע' ה' ז', תהל' פ' ט'. - מקום אחד. לאותה גסן (השוה
 תהל' פ' י'). כן בסורי (אתרא). וברומי: fovea (=בור), ואינו נראה. - שושנה אחת.
 כה השוה הושע י"ד ה', שהיש ב' ב'. - נהר אחד, הירדן. השוה ישע' ח' ו', שהיש ד' ט"ז.
 כו קדשת לך את-ציון. השוה תהל' קל"ב י"ג כ"בחר ה' בציון אוה למושב לו. - יונה
 אחת. תהל' ע"ד י"ט, שהיש ב' י"ד, והשוה שהשר לפסוקים א' ט"ו וד' א' שישראל
 נמשלין ליונה בכמה בחינות, וברור שפירוש שהיש בדרך אליגוריה היה דבר פשוט לגבי
 סופר זה. - כבשה אחת. השוה ישע' נ"ג ד', תהל' ע"ט י"ג ועוד. ולהמשלת ישראל לצאן
 כז יש להשוות ביחוד חנוך הכושי פ"ט. - השוה דב' ד' ח' ומי גוי גדול אשר-לו חקים ומשפטים
 כח צדיקים ככל התורה הזאת... - האחד לרבים. רמו לתפוצות ישראל שבגולה בכל העולם.
 השוה סיבילות ג' רע"א וכל ארץ תמלא ממך וכל ים. וכן אומר יוספוס (מלחמות ז' מ"ג):
 האומה הישראלית פזורה בכל התבל בין יושביה, ועוד (שם ב' שצ"ח): אין מקום בתבל
 שאין שם קצת מבני עמנו. - הכנה האחת. השוה תהל' פ' ט"ז וכנה אשר-נטעה ימינך. -
 ל-לו בידיך יוסר. תיסרהו בעצמך ברעב או בדבר (השוה ש"ב כ"ג י"ג-י"ד). - את-נהימים).

לו וְהִפְרַח לִי אֶת־הַצִּיּוּצִים הַנּוֹבְלִים: וְסַחֲחֵלִי אֶת־הָאֲצִרוֹת הַסְּגוּרִים
 וְהוֹצֵא לִי אֶת־הַרוּחוֹת הַבְּלָאוֹת בָּהֶם וְהִרְאֵנִי וְאֶת־תְּמוּנַת הַסְּגִיִּם
 אֲשֶׁר לֹא־רָאִיתִי מֵעוֹלָם
 או סְרָאנִין אֶת־תְּמוּנַת הַקּוֹל וְאֶרְאֶה אֶת־הַעֲמָל אֲשֶׁר תִּבְקַשׁ לָרְאוֹת:
 לה וְאָמַר אֲדַנִּי יי מי יוֹכַל לְדַשֵּׁת אֵלֶּה מִלְּבַד אֲשֶׁר מוֹשְׁבָם עִם־
 לז בְּנֵי הָאָדָם אֵינֶנּוּ: וְאֵנִי בֶּסֶר וְאֵיךְ אוֹכַל לְדַבֵּר עַל־אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּנִי:
 ט וְיֹאמַר אֵלַי בְּאֲשֶׁר לֹא תוֹכַל עֲשֶׂה אֶחָד מֵאֵלֶּה הַדְּבָרִים בָּבֶה לֹא
 תוֹכַל מִצֵּא אֶת־דִּינִי אוֹ אֶת־מִכְלִית הַחֶסֶד אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְעַמִּי:
 טא וְאָמַר אֲבָל אֲדַנִּי הִנֵּה אֵתָּה הַבְּטַחָתָּ לְאֲשֶׁר יִהְיוּ בְּאֶחְרוּנָה וּמִה־יִּעֲשֶׂוּ
 טב אֲשֶׁר הָיוּ לְסָגִינוּ אוֹ אֲנַחְנוּ אוֹ אֲשֶׁר יִהְיוּ אַחֲרֵינוּ: וְיֹאמַר אֵלַי
 טז לְעֲטֹרָה דְּמִיתִי אֶת־דִּינִי בְּאֲשֶׁר אֵין אַחֲרֵי לְאַחֲרוֹנִים כֵּן אֵין מִהִירוֹת
 טז לְרֵאשׁוֹנִים: וְאֵעַן וְאָמַר הֲלֹא תוֹכַל לְעֲשׂוֹת אֶת־אֲשֶׁר הָיוּ וְאֲשֶׁר
 טז הָיוּ וְאֲשֶׁר יִהְיוּ בְּאֶחָד לְמַעַן תִּמְהַר לְהוֹדִיעַ אֶת־דִּינָהּ: וַיַּעֲנֵנִי
 וְיֹאמַר לֹא תוֹכַל הַבְּרִיָּאָה לְמַהֵר מִן־הַבּוֹרָא וְלֹא יִשָּׂא הָעוֹלָם אֶת
 טה כָּל־אֲשֶׁר נִבְרָאוּ בּוֹ בְּאֶחָד: וְאָמַר וְאֵיךְ אֶמְרָתָּ לְעַבְדְּךָ כִּי סִנֵּה תַחֲטִיֵּה
 אֶת־הַבְּרִיָּאָה שֶׁנִּבְרָאָה בְּיָדְךָ בְּאֶחָד וְאִם־יִסְתַּיִם יִהְיוּ בְּאֶחָד וְהַבְּרִיָּאָה
 טו תִּשָּׂא הֲלֹא תוֹכַל גַּם־אֵתָּה לְשֵׂאת אֶת־הַנְּמַצָּאִים בְּאֶחָד: וְיֹאמַר אֵלַי
 שְׂאֵל רַחֵם הָאִשָּׁה וְאֶמְרָתָּ אֵלַי עֲטֹרָה אִם־תִּלְדֵּךְ לָמָּה לְעַתִּים הֲלֹא
 טז תִּבְקַשׁ מֵאֲתוֹ כִּי יִתֵּן עֲטֹרָה בְּאֶחָד: וְאָמַר לֹא יוֹכַל עֲשֶׂה בָּבֶה כִּי
 טח אִם־לִפְנֵי הַעֵת: וְיֹאמַר אֵלַי וְגַם־אֵנִי נִתְּתִי רַחֵם לְאֶרֶץ לְאֲשֶׁר נִזְרַעְתִּי
 טט עַל־פְּנֵיהָ לְעַתִּים: כִּי כֹּאֲשֶׁר הִיֻּלְדָה לֹא תִלְדֵּךְ וְלֹא אֲשֶׁר־יִקְנֶה בָּבֶה
 עֲרֻבְתִּי גַם־אֵנִי אֶת־הָעוֹלָם אֲשֶׁר נִבְרָא בְּיָדִי:
 י וְאִשָּׁאֵל וְאָמַר אַחֲרַי אֲשֶׁר שָׁמַתָּ לְפָנַי אֶת־הַדְּרֹךְ אֲדַבַּרְתָּ לְפָנָי
 וְאִמְנֹה אֲשֶׁר עָלֶיךָ דִּבַּרְתָּ אֵלַי הַעוֹדֶנָּה אֲעִידָה לְנַפְשִׁי אִם־הוֹלַכְתָּ
 נא-נג הִיא וְקִרְבָּה אֶל־הַקְּנָה: וַיַּעֲנֵנִי וְיֹאמַר שְׂאֵל יוֹלְדָת וְסַגְדֵּךְ: וְאֶמְרָתָּ
 אֵלֶיךָ מִדּוֹעַ לֹא יִדְמוּ אֲשֶׁר יוֹלְדָת עָתָּה לְאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ כִּי
 נג קִטְנִים הָמָּה מִהֶם בְּקוֹמָה: וְהִיא תֹאמַר לָךְ אַחֲרַיִם הֵם אֲשֶׁר נוֹלְדוּ
 בְּעֵצָם הָעֲלוּמִים וְאַחֲרַיִם הֵם אֲשֶׁר נוֹלְדוּ לְעַת וְקְנָה בְּקִטְוֹן הָאִם:

לו כך בכושי ובערבי א'. -] -] -] לפי הסורי. - את העמל. עמל יעקב (ע' בפליה). -
 לה-מב אשר מושבם עם בני האדם איננו. השוה דניאל ב' י"א. - לעטר. שהיא עגולה ואין
 מט לה תחלה וסוף. - הילדה לא תלד. infans non parit. - ככה ערכתי. לפי עתים מזומנות

נד קָשַׁב אִסּוּא גַם-אֶתָּהּ מְדוּעַ קָטְנִים אַתֶּם בְּקוֹמָהּ מֵאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיכֶם:

נה וְאֲשֶׁר יָבֹאוּ אֶחְרֵיכֶם יִקְטְנוּ מִכֶּם כִּי זָקְנָה הַבְּרִיאָה וְלַחַת עֲלוּמִיָּה עָבְרָה:

נו וְאָמַר אֲשָׁאֵלָה אֱדַלְנִי אִם-יָא מִצְּאֹתַי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְהוֹדַעְתָּ לְעַבְדְּךָ בְּיַד-מִי תִסְקַד אֶת-בְּרִיאָתְךָ:

ד וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּרֵאשִׁית עֲפָרוֹת תִּבְל

וּבְטָרָם יִהְיוּ מוֹצְאֵי עוֹלָם

ב וּבְטָרָם יִרְעִימוּ קְלוֹת הַרְעָמִים

ג וּבְטָרָם תִּכּוֹנֵן אֲדָמַת גִּזְעוֹן:

וּבְטָרָם יִתְנַצְּבוּ גְדוּדֵי-לַחַת

ד וּבְטָרָם יִתְרוֹמְמוּ נְבִהֵי שְׁחָקִים

ה וּבְטָרָם יִתְכּוֹנֵן הַדּוֹם צִיּוֹן:

וּבְטָרָם תִּתְנַפְּקָה מוֹעֲצוֹת הַחוֹמָאִים

וּבְטָרָם יִרְשָׁמוּ הָאוֹצָרִים

אָמְנִיָּה:

ו אֲזַעֲלוּ בַמַּחְשְׁבֹתַי וַיִּהְיוּ אֵלָה מֵאֵתִי וְלֹא מֵאַחֵר וְהִקְנָה גַם-הִוא

ז מֵאֵתִי וְלֹא מֵאַחֵר: וְאֶעֱזֵן וְאֹמַר מִה־תִּתְּהֶנָּה חֶלְקַת הָעַתִּים אוֹ-מֵתִי

ח תִּתְּהֶנָּה אַחֲרֵית [הַעֲתָ] הָרֵאשׁוֹנָה אוֹ-רֵאשִׁית הַבְּאָה: וַיֹּאמֶר אֵלַי

ט מֵאַבְרָהָם וְעַד [וְרַע] אַבְרָהָם כִּי מִמֶּנּוּ יָצְאוּ יַעֲקֹב וְעִשָׂו וְיָד יַעֲקֹב

י אֶחָדָה מֵרֵאשׁ בְּעַקֵּב עִשָׂו: וְסוֹף הָעוֹלָם הִנֵּה עִשָׂו וְרֵאשִׁית [וְהַעוֹלָם]

יָבֹא יַעֲקֹב: יָד הָאָדָם וְרֵאשִׁיתוֹ וְאַחֲרֵיתוֹ הָאָדָם עֲקֹבוֹ] בֵּין הָעַקֵּב

וְהִיד יוֹמֵר אֶל-תִּבְקֶשׁ עֲזָרָא:

נה (הכּוּשִׁי וְהַעֲרַבִי א'). - כִּי זָקְנָה הַבְּרִיאָה. הַשּׁוֹה חֲזוֹן בְּרוּךְ א' פִּיָּה י. -

ד בְּרֵאשִׁית עֲפָרוֹת תִּבְל. initio terreni orbis - על דרך משלי ח' כִּי וְאִפְשָׁר שֶׁהִיא בַמְּקוֹר:

אֶרֶץ וְתִבְל. על דרך תהי' צ' ב' terra et orbis, והוא מעין (év δὲ δύοῖν). הַסּוּרִי (וְקָרוֹב לַזֶּה

ג אֶף הַכּוּשִׁי וְהַעֲרַבִיִּים) גּוֹרֵם: רֵאשִׁית [בִּיד בְּן-אָדָם וְאַחֲרֵית בְּיָדִי אֲנִי] בְּסֵרָם הִיּוֹת עֲפָרוֹת

ד תִּבְל. - גְּדוּדֵי-לַחַת. בְּרוּמֵי motuum virtutes (=נְדוּדֵי-לַחַת), וְכֵן בְּסוּרֵי [דְּזַעוֹנָה], וְבִרְרוֹר שְׁגִימָל

ה-ד בְּנוֹרָן נַחֲלֶפֶה. - מְדוֹת הַרְקִיעִים בְּשֵׁם יִקְרָאוּ. ע' שְׁמוּתֵיהֶם שֶׁל הַרְקִיעִים בַּחֲגִיגָה יִב

ז ב'. - יִרְשָׁמוּ. לִזְכוּת. - וַיִּהְיוּ אֵלָה. כְּלוֹ נְבִרָאוּ. וְבַעַל הַבְּרִיאָה הוּא הַשֵּׁם קָץ לְבְרִיאָתוֹ. -

ח [הַעֲתָ]. הוֹסֵפָה בִּיאורֵית מִסְבְּרָא. - כּוֹוֹנָתוֹ: מִתִּי תִהְיֶה אַחֲרֵיתוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הָרֵאשׁוֹן אוֹ רֵאשִׁיתוֹ

ט שֶׁל הָעוֹלָם הַבֹּא. - וְעַד [וְרַע]. כֵּךְ נִרְאָה לִי שִׁיעוּרוֹ. - כִּי מִמֶּנּוּ. בְּסוּרֵי הַנוֹסַח: כִּי מִמֶּנּוּ נוֹלַד

י יִצְחָק וְיִצְחָק נוֹלְדוּ... - וַיִּד יַעֲקֹב אַחַז הַ... כְּלוֹמֵר אֵין שׁוֹם הַפֶּסֶק בֵּין אַחֲרֵית הָעוֹלָם הָרֵאשׁוֹן

וּבֵין תַּחֲלַת הָעוֹלָם הַבֹּא, וְכִמוּ שֶׁהוּא מִסְבִּיר בְּכַתוּב חֲסִמוּךְ. - [- - -]. לְפִי הַסּוּרִי. -

יא-יב ואען ואמר אזני ו: אמנא מצאתי חן בעיניך: והודעת
 יג לעבדך אחרית אתותיה אשר מקצתם הודעתני אמש: ונען ויאמר
 יד אלי עמד על-רגליך ושמעת קול תרוצה גדול מאד: והנה אמ-נע
 טו ונע המקום אשר אתה עמד עליו בדברו: אלי-תירא כי לשת-קן
 טז הדבר ומוסדות הארץ בנינו: וען אשר עליהם ידבר ויראו ונעו
 יז כי ירעו כי-אחריתם להשתנות: ויהי בשמעי ואקום ואעמד על-
 יח רגלי והנה קול מדבר קול המון בקלות מים רבים: ויאמר הנה
 יט ימים באים והנה באשר אחל לגשת לסקר על-יושבי הארץ: וכאשר
 אכל לדרש מידי עושי עולה את-עולתם וכאשר תשלם ענות ציון:
 כ וכאשר יחתם העולם העומד לעבר ועשיתי את-הארות האלה
 כא ספרים יפתחו על-פני הרקיע וכלם יחד יראו: ועוללים בני שנה
 כב ידברו בקולם והרות לפני עתן לירחים שלשה וארבעה תמלטנה
 כג עולליהן ויהיו ורקדו: ומקמות לא נורעו יראו פתאם ורועים ואצרות
 כד מלאים פתאם ריקים ימצאו: ושוקר בקול יקרא וכל-השמים
 כה יסדרו פחד פתאם: והנה בעת ההיא ונלחמו אוהבים באוהבים
 כו באויבים ותרדה ארץ ויושבי בה ומוצאי מעגנות יעמדו מלכת שעות
 כז שלש: והנה כל-הנותר מכל אשר הודעתיה מראש הוא ימלט
 כח וראה בישועתי ובקץ עולמי: וראו האנשים אשר לקחו אשר לא
 כט שצמו מות מיום הולדם והשתנה לב יושבי הארץ ונהפך ללב
 כ-כח אחר: ונשמר הרע ונקטר הבחש: וסרחה האמונה וקרא בהשחת
 ונראתה האמת אשר ימים רבים ללא פרי היתה:
 כט ויהי בדברו אלי והנה המקום אשר אני עמד עליו נע לאפוי:

יג-יז וי' ען. המלאך. - בדברו. בשעה שהקול (ע' סוף פי"ג) ידבר. - ואקום ואעמד על-
 רגלי. surrexi super pedes meos. עד כאן חזה כשהוא שכוב. - יחתם העולם. לשון
 גמר וכליון (השנה ר' ג'ג) ככתב זה שחתמתו היא השלמתו. - ספרים יפתחו. שבהם
 גרשמים מעשיהם של הצדיקים ושל הרשעים (דנ' ו' י'). על ענין זה נוסדה תפלת ריה
 ויהי"כ שתחלתה ונתנה תקף קדושת היום... - על פני הרקיע. על פני צבא המלאכים
 כב-כג שברקיע. - כבר הכיר Kabish ששני הפסוקים כ"א-כ"ב מקומם בפרק ג' אחר פסוק
 ח'. - אף בפסוק כ"ד הלשון והיה בעת ההיא ונלחמו אוהבים באוהבים כאויבים מקומו
 לעיל ג' בפסוק ט' אחר הלשון ואוהב באוהב מלחמה יעשה, וסוף הכתוב מן וחרדה ארץ
 ויושבי בה נמשך ישר אל פ"ג. - ומוצאי מעגנות יעמדו מלכת. השנה עליית משה
 י' ר' עד נבכי מים נהרות יחרבו. - שעות שלש. כונתו: שלשה זמנים. - רמו לחשעה
 שנכנסו בחייהם לגן-עדן (ע' דרך ארץ זוטא א'). -

ל-לא ויאמר אלי אלה באתי להודיעה גם-בלילה הזו: ואם-תוסוף תבקש עוד ושבת וצמת עוד שבעה ימים אשוב אודיעה עוד גדלות מאלה: כי שמע נשמע קולך לפני עליון כי ראה שדי ישר ברכה ונבט אל-ענותה אשר לה מגעוריה: ועל-כן שלחני להודיעה את-כל-אלה ולאמר לה בשח ואל-תירא: ואל-תבהל להגות לריק דעתים הראשונות שנתבהל דעתים האחרונות:

יה ויהי אחר הדברים האלה ואשוב לבבות גם-צמתי שבעת ימים למלא שלשת השבעות אשר נאמרו לי: ויהי בלילה השמיני ויתקעם עוד לבי בקרבי ואחל לדבר לפני עליון: כי רוחי התלקחה מאד ונקשי עלי התעטפה: ואמר אדני דבר דברת בראשית הבריה ביום הראשון לאמר יהי שמים וארץ ובדברה נעשתה המלאכה: ותהי הרוח מרחפת וחשה משקיב ורמיה וצליל קול אדם לא הנה-עוד מאתך: אז אמרת ויצא מאוצרותי אור מאיר למען יראו מעשיה: וביום השני בראת את-רקיע השמים ותצוהו להחלק ולהבדיל בין המים אשר יעלו מקצתם למעלה ומקצתם ישארו למטה: וביום השלישי צוית עלי-המים להקות בתלקי-הארץ השביעי וששת החלקים הובשת ותעמידם להיות מהם משרתים לשניה ונצדדים: דבר וצא מקח ויהי ערמיהרה למעשה:

חזון שלישי (ד' ליה-ז' כ"ה).

הת כן: (א) פתיחה (ד' ליה-ל"ז).
 (ב) שאלה: הרי כל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל ולמה איפוא ניסלה מישראל נחלתם (ל"ח-ג"ט).
 (ג) התחדשות הויכוח: הקלוקל שבעולם הזה עושה את הדרך אל עולם הבא צר וקשה (ה' א'-כ"ה) - על מלכות המשיח הומנית ועל קצו של העולם (כ"ו-מ"ד) - המשך הויכוח על בחירת ישראל ומדת הצדק (ה' מ"ה-ז' כ"ב).
 (ד) חתימת החזיון (ז' כ"ג-כ"ה).

לו שלשת השבעות. עד כאן אין זכר בספר אלא לשני צומות שבוע שבוע. ועל כרחנו קודם החזיון הראשון היה לו עוד צום אחד של שבעה ימים ולא נשאר לו זכר בספר. יש להשוות דנ' י' ב'-ג' אני דניאל הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים ולא לחם חמדות לא אכלתי עד-מלאת שלשת שבועים ימים. - רוחי התלקחה מאד. על דרך תהלי' ליט ד' חם לבי בקרבי. - ובדברך נעשתה המלאכה. השוה תהלי' ליג' ו' בדבר ה' שמים נעשו. - רקיע השמים. ברומי: רוח הרקיע (spiritum firmamenti), והוגה מסברא, כי אין רוח לרקיע. - הארץ נחלקת לשבעה אקלימין (ע' קלימינס Recogn. IX, 26) וכל אקלים מונהג בידי שר מיוחד (פילון 39-38, 34. Mundi op.). והשוה מדרש כונן (ביהמ"ד לילינק ב' כ"ח): תנו רבנן ישובו של עולם מהלך ת"ק שנה. שליש מדבר שליש ישוב שליש ים. וכן פייט

מד ויצא סתאם פרידב לאין מדה וטעמי-תאנה בו למינהו וסדח-
 זבקים ללא-חקוי וריחות בשם לאין-חקר ביום השלישי היו אלה:
 מה וביום הרביעי צוית להיות אור השמש ננה הנרם מערכת הפוכבים:
 טו-טז ותצו עליהם לשרת לאדם אשר יברא: וביום השמישי אמרת לחלק
 השביעי אשר נקוו בו המים לשרץ נפש סנה בעלי קנה ודגים:
 מה וכן היו המים האלמים וחסרי חיים ויצרים נפש סנה כאשר צו
 מט למען יספרו עמים נבלאותיה: ואז העמדת את-שמי החיות שם האחת
 נ קראת בהמות ושם השנית קראת לונתן: ותבדל אותן זו מזו כי לא-
 נא וכל החלק השביעי אשר שם נקוו המים לשאת אותן: ותמן לבהמות
 חלק אחר אשר יבש ביום השלישי אשר שם הרבי-אלף לגור בו:
 נב וילונתן סתף החלק השביעי הלח ותשמן להיות מאכל לאשר תרצה
 נג וכאשר תרצה: וביום הששי צוית על-הארץ להוציא לפניה בהמה
 נד ובה נרמש: ועליהם אדם אשר שמתו רדה על-כל-המעשים אשר
 נה עשית וממנו יצאנו קלנו העם אשר בקרת: כל-אלה דברתי לפניה
 טו אדני כי אמרת למעננו קראת את-העולם הראשון: ושאר-האמות אשר
 נז מאדם יצאו גם-הן אמרת כי הן און וכלק נחשבו וקמר מדלי דמים
 נז המונם: ועתה אדני הנה האמות הן אשר באון נחשבו משלות בנו
 נח ואבלות אותנו: ונאנקנו עמה אשר בכור קראת-לו יחיד בחיר יחיד
 נט נתנו בידיהם: ואם-באמת למעננו נברא העולם מדוע אין-לנו נחלה
 בעולמנו וער-קמי אלה:
 ה ונהי בכלותי לדבר את-הדברים האלה וישלח אלי המלאך
 ב אשר נשלח אלי בלילות הראשונים: ויאמר אלי עמד עזרא ושמת

הקליר (ביוצר לפרשת שקלים): זה היס הגדול בשליש יושב. - ל שרת לאדם. ולא שיהא
 האדם משמש להם, על הדרך שאומות העולם עשאוהו. - בהמות... לויתן. השוה
 איוב מ' טו-כ"ד ומ"א א-ל"ד, חנוך א' פ' ז-ט', חזון ברוך א' כ"ט ד'. - חלק אחד
 אשר יבש ביום השלישי. הוא מקום מדבר שממה ששמו דונדין שבחנוך א' ס' ח'. -
 הרבי-אלף. ע' תהל' ג' י'. - החלק השביעי הלח. בהמות שוכן ביבשה ולויתן
 במים. - להיות מאכל לאשר תרצה וכאשר תרצה. ענין זה מפורש בחזון ברוך א'
 כ"ט ד': הוא עתיד להיות מאכל לצדיקים בימות המשיח. - למעננו בראת. השוה לענין
 זה מה שנאמר בעליית משה א' י"ב, וכן תנחומא בובר לברא' א' ג' בשביל ישראל נברא
 העולם. - העולם הראשון. primogenitum saeculum. אולי היה בעברית: מעשה בראשית. -
 וכר. ודאי היה עיקרו כזק (בדל"ח), השוה ישע' מ' ט"ו (ואף שם נמסר בע' ברי"ש). -
 בפנ"ו הוא מעיין בשאלה שכבר נחקשה בה חבוקק הנביא. -
 בלילות הראשונים. בתחלת כל חזיון. - לרדות-בו. על דרך הלשון ברא' א'
 ה א-ה

ג את-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בָּאתִי לְדַבֵּר אֵלֶיךָ: וְאָמַר דְּבַר אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי
ד ים הַיָּם בְּמָקוֹם גָּדוֹל לְמַעַן הָיוּתוּ רַחֲבִים וְיִלְאָ מְדָה: וְהַמְּבֹא
ה אֲלֹוֹ בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר יִדְמָה לְקֶדֶר: וְאִם-חֲסִפָּן וְחֲסִף-אִישׁ לְרֵדֹת
אֶל-הַיָּם לְרֵאתוֹ אוֹ לְרֵדוֹת-בּוֹ אֵיךְ יִוָּכַל לְבֹא אֶל-הַמְּרַחֵב אִם-לֹא
ו יַעֲבֹר בַּמַּצָּר: דְּבַר אַחַר עִיר נִבְנְתָה וְתַבּוּנָן בְּמָקוֹם-מִישׁוֹר וְהָיָה
ז מְלֵאָה כָּל-טוֹב: וְלָהּ מְבֹא צָר וְהָיָה כַּמּוֹרָד וּמִיָּמִינוֹ אֵשׁ וּמִשְׂמָאלוֹ
ח מַיִם עֲמֻקִּים: וּמִסְּלֹול אַחַד בֵּינֵיהֶם בֵּין הָאֵשׁ וְהַמַּיִם וְלֹא יָבִיל
ט הַמְּסָלֹול כִּי-אִם-צַעֲדֵי אֶדָּם אַחַד: וְאִם-נָתַן תְּנַטֵּן הָעִיר הַהִיא נִחְלָה
י אִישׁ וְהַנּוֹחַל לֹא יַעֲבֹר אֶת-הַמְּקוֹם הַמְּקַצֵּן אֲשֶׁר לְסָגִיו אֵיךְ יִקְבַּל
י-א נִחְלָתוֹ: וְאָמַר כֵּן אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי כֵּן חֶלֶק יִשְׂרָאֵל: לְמַעַן עֲשִׂיתִי
יב אֶת-הָעוֹלָם וְכַאֲשֶׁר עָבַר אֶדָּם מִצְוֹתַי נִגְזַר הַדְּבַר אֲשֶׁר הִנֵּה: וַיְהִי
מְבֹאוֹת הָעוֹלָם הִנֵּה צָרִים מִכְּאֵיבִים וּמִנְעֻמִּים מַעֲשִׂים וְרָעִים מְלֵאֵי
יג סְבִנוֹת וּרְבֵי תְּלָאוֹת: וְאוֹלָם מְבֹאוֹת הָעוֹלָם הַגָּדוֹל רַחֲבִים וְשֹׂאנָנִים
יד וְעוֹשִׂים פְּרִי אֶל-מָוֶת: וּבָכֵן אִם-עָבַר לֹא יַעֲבֹרוּ הַחַיִּים אֶת-הַמְּבֹאוֹת
טו הַצָּרִים וְהַרְעִים הָאֵלֶּה לֹא יִוָּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת-הַמּוֹכֵן לָהֶם: וְעַתָּה
טז לָמָּה נְבוֹכֻזַּדְנֶשֶׁת בִּי כִּי-שָׁחַת אָתָּה וְלָמָּה תִרְנֹו כִּי כִּי-תִמּוֹתָה אָתָּה:
וּמִדּוּעַ לֹא שָׁמַתָּ לְבָרָה אֶל-הַמְּבֹאוֹת כִּי אִם-יִדַּק אֶל-הַתְּהֵנָּה:
יז וְעַתָּה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יי הֲלֹא סָרַשְׁתָּ בְּתוֹרָתְךָ כִּי הַצַּדִּיקִים יִירָשׁוּ
יח אֱלֹהִים וְהַרְשָׁעִים יֵאָבְדוּ: וְהִנֵּה הַצַּדִּיקִים יִשְׂאוּ אֶת-הַמַּצָּר בְּקוֹתָם
יט לְמַרְחֵב וְהַרְשָׁעִים אֶת-הַמַּצָּר יַעֲבֹרוּ וְאֶת-הַמְּרַחֵב לֹא יִרְאוּ: וַיֹּאמֶר
כ אֵלַי אֶל-תְּהִי שׁוֹסֵט מֵעַל אֱלֹהִים וְלֹא מִשְׁכִּיל מֵעַל עֲלִיוֹן: וַיֹּאבְדוּ
כא הַרְבֵּה מִן-הַנְּקֻמָּצִים וְאֶל-תִּבְטַל תּוֹרַת אֱלֹהִים הַנִּתְּנָה לְסָגִיהֶם: כִּי
כב שָׁלַח שְׁלַח אֱלֹהִים אֶל-הַבָּאִים כַּאֲשֶׁר בָּאוּ אֶת אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְחָיו וְאֶת
כג אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ וְלֹא יִשְׂאוּ עָגֹשׁ: וְהֵם לֹא הִכִּירוּ וַיִּמְרָדוּ וַיִּכְנֹו לָהֶם
כד מִחֻשְׁבוֹת הַקֵּבֶל: וַיִּנְעֻצוּ מִזְמוֹת רָשָׁע וַיִּוָּסְפוּ וַיֹּאמְרוּ אֵין עֲלִיוֹן וְאֶת-
הַדְּבָרִים לֹא יִדְעוּ: וּבְתוֹרָתוֹ מָאִסוּ וּמִצְוֹתָיו כִּוְּוּ וּבְחֻקוֹתָיו לֹא הִתְּמַיְנוּ

כ"ח ורדו בדגת הים, וכוונתו: לרדת אל הים באניה (השוה תהלי' ק"ז כ"ג) לשם נסיעה של
ז טיול או לשם דיג. - ומימינו אש ומשמאלו מים עמקים. אפשר שכך היה מפרש
יב את הכתוב באנו באש ובמים ותוציאנו לרווחה (תהלי' ס"ו י"ב). - מבואות. introitus, וענינו
כא כן דרכי המעבר, על הדרך של לשון חכמים (ויקיר' ט' ב') מבואות אפילות היו מביתו לבית
יג המדרש. - העולם הגדול. העולם הבא (בניגוד לעולם הזה, שבפיי"ב). ברומי: maioris
כד-כז saeculi (בערך היתרון). - פרשת בתורתך. ע' דב' ח' א'. - לפכ"ג השוה תהלי' י"ד א', נ"ג

כה-כו ומעשיו לא עשו: לכן עזרא ריקים לריקים ומלאים ומלאים: פי
הנה ימים באים והנה כאשר יבאו האתות אשר הנדתי לה מראש
כו ונגלתה בכלה ונגלתה העיר ונראתה הארץ הנקשרה היום: וכל
כח אשר ימלא מן-הרעות אשר הגרו מראש הוא יראה נפלאותי: פי
ונלה משיחי וכל-אשר אתו ושמוחי השרירים ארבע מאות שנה:
כט והנה מקץ השנים האלה ומת משים עבדי וכל אשר נשמת אדם
ל בקרבם: ושכ העולם לרממת-קדומים ימים שבעה בימי בראשית
לא פי לא ישאר איש: והנה מקץ שבעת הימים ונעור העולם אשר
לב עור לא-התעורר ומת הנשחת: והארץ תשיב את-הישינים בקרבה
ועשור את-הנחיים בתוכו דומם והאצרות ישיבו את-הנשמות אשר
נג הקקרו אתם: ונגלה עליון על-בסא-דין ותלפו רסמים וארד-אפים
לד-לה יאסף: ונשאר הדין לבדו והאמת תכון והאמונה תגבר: ותשקלה
לו תבא ותגמול נראה והצדק יתעורר והרשעה לא-תנום: ונראה בור-
צרה וממולו יהיה מקום-המנוחה כבשן-ניהלם ונלה וממולו ון-ערן:
לו אז יאמר עליון לעמים הנעורים ראו והביטו אל-אשר בסשמתם-בו
לה או-אשר לא עבדתהו או-אשר בזיתם מצותיו: ראו כה וכה פה

מ-טו ב'. - דברים ריקים לאנשים ריקים ממצוות ודברים מלאים לאנשים מלאים מצוות. - ונגלתה
ה כלה. לכנסת ישראל הוא רומז, על דרך הכתוב בישע' מיט י"ח. ולפי השערתו של גונקל
היה בנוסח היווני: καὶ φανήσεται ἡ γῆ ὡς φαινόμενη πόλις (=נראתה העיר אשר
עתה היא לא-נראה), וכן הוא בנוסח הארמיני, והכוונה לירושלים של מעלה, - הרומי טעה
וקרא ὡς μύθος (=הכלה) במקום ἡ γῆ. - העיר. ירושלים. - הארץ. דחק לומר שכוונתו
לארץ ישראל, שהרי אין ארץ ישראל של מעלה. ואולי כוונתו לגן עדן, והוא על דרך חזון
ברוך א' ד' א'-ג' שירושלים של מעלה וגן עדן מזווגים יחד. - משיחי. כך בכושי
ובארמיני. ובסורי ובערבי: משיח בני. והרומי, שהיה לפניו ביוונית χρυστός (=משיח), מצא
לו כאן ובפסוק הבא מקום כושר והכנים: ישוע בני. - וכל אשר אתו. וכל הצדיקים
הנלוים אליו. - ארבע מאות שנה. בנוסח א: שלש מאות שנה, ובסורי: שלשים שנה,
ובערבי ב': אלף שנה, ובכושי ובארמיני אין שום מנין. והשוה חילוקי דעות על מנין ימות
המשיח בסנהד' צ"ט א'. - כימי בראשית. אחרית הימים=ראשית הימים. ענין זה עצמו
צווח עליו בעל חזון ברוך א' ג' ו'-ח' בכל תקף: הישוב העולם לקדמתו ותבל תשוב
לדממה כקדם - ונפשות רבות תאספנה ותכונת בני האדם עוד לא תזכר. - והארץ תשיב...
השוה חנוך א' נ"א א'. - וחלפו רחמים. כמו שמצינו בחנוך א' י"ג ג'-ד' וי"ד ז' שאין
שום תועלת בהמלצה על החוטאים. - והפעלה || והגמול. השוה פעלת שכיר (ויק' י"ט י"ג),
פעלתו || שכרו (ישע' מ' י'), ועוד. - לא-תנום || יתעורר, כלו' גם הצדק גם הרשעה יהיו
קיימים בעין. - בור צרה. כך בסורי ובכושי. ובכ"י הרומים laeus (=בור) ב loous (=מקום)
נתחלף. - השוה ע"ז ב': לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר כל מי
שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עכ"ם בערבוביא - - אמר להם הקב"ה

ערן ומנוחה ושם אש וצרה קכה ודבר אליהם ביום-דין:
 לט והוא ניום] אשר שמש אין-לו ולא גרם ולא כוכבים:
 ס ולא ענן ולא רעמים ולא בקרים ולא-רוח
 ולא-זרם ולא שחקים ולא צללים ולא-ערב ולא-בקר:
 מא ולא-קוץ ולא אביב ולא-סמו ולא-חרף
 ולא-קרח ולא-קר ולא-קרד ולא-מטר ולא-טל:
 מב ולא-צפרים ולא-לילה ולא-זהר ולא-אור
 כי אמריו כבוד-עליון
 מנ ובו עתידים כלם לראות את-אשר הוקן: ורוח יהיה-לו כשבוש
 מד שנים: זה דיני ומשפטו וקה לבדה הודעתני זאת:
 מה ואען גם-אז דברתי אדני גם-עתה אדבר אשרי הבאים ושקרים
 מו סקודיה: אכל אשר בקשתי היתה עליהם מי בבאים אשר-לא
 מז חסא או מי מן-הגלדים אשר לא עבר את-בריתה: ועתה אראה
 מח כי למעשים יביא העולם הבא שמחה ולרבים יגון: פי גדל בקרבנו
 הלב הרע אשר יגברנו לאלה ויוליכנו לשחיתות ולדרך-כרמות
 ונראנו שבילי האכדון ונרחיקנו מן-הסמים וזה לא למעשים כי אם-
 מט לקל-הנבואים כמעט: ונענני ויאמר שמעני ואודיעך ועל-הבא
 נא-ג אלמדה: על-כן לא עשה עליון עולם אחר כי אם-שנים: ואתה
 יען אשר אפרת אין צדיקים רבים כי אם-מעשים והרשעים רבים
 נב ושמעת את-הדברים האלה: אם-יש-לה אבנים טובות מעט מן-ער
 נג בתוסוף לה על-מספרן עפרת וחרם לרב: ואמר איך יוכל היות
 נד זה אדני: ויאמר אלי לא-זנה לברו כי אם-שאל-נא ארץ ותאמר
 נה לה שים לה ותספר-לה: אמר אליה הן זקב תוציא וקסוף ונחשת
 נו וברזל גם-הוא ועפרת וטיט: ורב הקסוף על-הזקב והנחשת על-
 הקסוף והברזל על-הנחשת העפרת על-הברזל והטיט על-העפרת:
 נז ועתה חשב-נא מה-הם הנחשבים והנבחרים אם-הרבים או-היגורים:
 נח ואמר אדני וי הלא הנמצא לרב הוא הנקלה ונמעט רב-ערך:
 נט ונענני ויאמר שקל בדעתך את-אשר חשבת כי אשר-לו הדבר

מנ אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה.... כ ש ב ו ע ש נ י מ . השוה דנ'
 ט' כ"ד שבועים שבועים=שבעים שבועים של שנים (וכן שם בפס"ה). ובלשון המשנה שבוע=שבע
 מה-מ שנות השמיטה. - גם אז דברתי. ע' פי"ז-י"ח. - ינכרנו לאלה. יעשה אותנו נכרים
 נט לאלוה, - כך גראה. והכתרגם טעה וקרא לאלה (nos abalienavit ab his). - שקל בדעתך.

ס הִיָּקֵר וַיִּשְׁמַח עָלָיו מֵאֲשֶׁר-לוֹ מִן-הַרְבֵּב: וְכֵן גַּם-בְּדַבַּר הַבְּרִיאָה
 הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי אֲשֶׁמַּח אִפְּסֹא בְּמַעֲשִׂים אֲשֶׁר יַמְלִטוּ כִּי הֵם
 סא אֲשֶׁר הִשְׁלִיטוּ אֶת-קַבְדֵי וְאֲשֶׁר עַל-יְדֵיהֶם שָׁמִי נִקְרָא הַיּוֹם: וְלֹא
 אֶתְעַצֵּב עַל-הַהֶמּוֹן אֲשֶׁר יֵאבְדוּ כִּי-הֵם לְהִבָּל יְדַמּוּ עִתָּהּ וּבְלִהְבָּה
 סב וּבְעֵשֶׂן נִחְשְׁבוּ וּבְעֵרוּ וּקְדַחוּ וְדַעְכוּ: וְאַעֲזוּ וַיֹּאמֶר הוּא אֶרֶץ לְמָה
 סג וְלָדָת אִם-הֵלֵב הִנֵּה מִן-הַעֶסֶר בְּיַתֵּר הַבְּרִיאָה: גֹּתִם הִנֵּה לוֹ גַּם-
 סד לְעֶסֶר שְׁלֹא הִנֵּה מִשְׁהִנֵּה הֵלֵב מִמֶּנּוּ: וְעִתָּהּ הֵלֵב גָּדַל אֶתְנוּ וְלָכֵן
 נַעֲנִים אֲנַחֲנוּ כִּי בְדַעַת נֹאבֵד:
 סה עַל-כֵּן וַיֵּאבְלוּ בְנֵי אָדָם וַתִּנְתַּח הַשָּׂדֶה תִּשְׁמַח
 וַתֵּאבְלוּ כָּל-הַיְּהוּדִים וּבַהֲמָה וְצֹאן תִּגְלָהּ:
 סו וּמוֹתֵר לָהֶן מִמֶּנּוּ כִּי-הֵן לֹא תִחַכְיֶנָּה לְדִין וְלֹא תִדְעָנָה לֹא צָרָה
 סז וְלֹא שְׁלוֹם שְׂוִבְטָח לָהֶן אַחֲרֵי הַמָּוֶת: וְאַנְחֲנוּ מִהַיְנוּעִיל כִּי הִמְלִט
 סח נִמְלִט הֵלֵא עֲנֵה נִעְנֵה: כִּי כָּל-הַיְּהוּדִים מְגֻלָּיִם בְּשִׁשְׁעִים וְהֵם
 סט מְלֵאֵי חַטָּא וּבְכַדֵי עֵזוֹן: וְלֹא הָיִינוּ מוֹבָאִים אַחֲרֵי הַמָּוֶת בְּמִשְׁשֵׁט
 ע כִּי עִתָּה טוֹב לָנוּ: וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה עָשָׂה עֲלִיּוֹן אֶת-
 הָעוֹלָם וְאֶת-אָדָם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנּוּ הַכִּיָּן בְּרֵאשׁוֹנָה אֶת-
 עא הַמִּשְׁשֵׁט וְאֲשֶׁר לַמִּשְׁשֵׁט: וְעִתָּה מִדְּבַרְיָה תִתְּבוּנֵן אֲשֶׁר אָמַרְתָּ כִּי
 עב הֵלֵב גָּדַל אֶתְנוּ: עַל-כֵּן יִעֲנֵנו שׂוֹכְנֵי אֶרֶץ כִּי-לֵב הִנֵּה לָהֶם וְהֵם
 עָשׂוּ עוֹלָה מִצִּוֹת קִבְּלוּ וְלֹא שָׁמְרוּ וְתוֹרָה נִתְּנָה לָהֶם וְהֵם הִסְרוּ
 עג אֶת-אֲשֶׁר קִבְּלוּ: וּמִה-יֹאמְרוּ בְּדִין וּמִה-יִשְׁיבוּ בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים:
 עד וְכִמָּה הִנֵּה הָעֲלִיּוֹן אֶרֶץ-אֲסִיּוֹת לְשׂוֹכְנֵי תִבֵּל וְלֹא לְמַעֲנֵם כִּי אִם-
 עה לְמַעַן הַעֲשִׂים הַמְּזֻמָּנוֹת: וְאַעֲזוּ וַיֹּאמֶר אִם-נָא מְצֹאתִי חֵן לְפָנֶיךָ אֲדַנִּי
 וְהוֹדַעְתָּ לְעַבְדְּךָ גַּם אֶת-זֹאת אִם-אַחֲרֵי הַמָּוֶת אוֹ עִתָּה כֹּאֲשֶׁר
 נְחִזִּיר אִישׁ אֶת-נַפְשׁוֹ שָׁמֵר נִשְׁמֵר בְּמִנוּחָה עַד-בּוֹא הַיָּמִים אֲשֶׁר
 עו בָּהֶם תּוֹאִיל לְחַדֵּשׁ אֶת-הַבְּרִיאָה אוֹ מִעִתָּה נִעְנֵה: וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר גַּם-
 אֶת-זֹאת אוֹדִיעֶךָ וְאַתָּה אֶל-תִּתְּעַרֵב עִם-יְהוּדִים וְאַל-תִּתְּמַנֶּה אֶת-
 עז נַפְשֶׁךָ עִם הַמַּעֲשִׂים: כִּי אוֹצֵר פְּעֻלִים שָׁמֹר לָךְ עִם-הָעֲלִיּוֹן וְאוֹתוֹ

in te autem pondera - הדבר היקר. quod difficile est. תרגם יקר בלשון כבודות, כענינו
 בארמית. - הבריאה החדשה אשר הבטחתי. a me repromissa creatura. - הלב. 30-0
 sensus. - ואשר למשפט. כלל גן-עדן וגיהנם שהם שייכויות המשפט, והם משבעה דברים
 (תורה ותשובה וגן-עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח) שנבראו קודם
 שנברא העולם (פסחים נ"ד א'). - אוצר פעלים. שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן 10

עח לא תראה ער-אחרית הנמים: ועל-המנות וזה הדבר כאשר יצא
 המשפט החרוץ מאת העליון על-מות האדם בצאת הנפש מן
 הגויה לשוב אל-אשר נתנה לפאר קבוד עליון בראשונה: ואם
 יתנה איש מאשר בזה ולא שקמו דרך עליון ומאשר מאסו בתורתו
 ומאשר שקאו את-יראי אלהים: הנשמות הן אל-המענות לא
 תבאנה כי משוטטות תהנינה מאז בענוים והן כואבות תמיד
 ונעצובות בשבע דרכים: הדרך האמת אשר בזה תורת עליון:
 כב הדרך השנית אשר לא יכלו לעשות תשובה טובה למען יחיו:
 כג הדרך השלישית אשר יראו השקר השמור לאשר נאמנו בברית
 עליון: הדרך הרביעית אשר יתבוננו למוקר השמור להם לאחרית
 הנמים: הדרך החמישית אשר יראו חרבי אחרים נשקרים בידי
 מלאכים בדממה רבה: הדרך הששית אשר יראו איך יעברו
 מהם מאז והלאה אל-הענוי: הדרך השביעית והיא גדולה מקל-
 הדרכים האמורות אשר ימקו בבשת ויכלו בקלמה ויכלו בסקדים
 בראותם קבוד עליון אשר חסא-לו בחניניהם ואשר יחילו בעמדם
 למשפטו בקץ הנמים: ואשר שקמו דרך עליון זה משפטם כאשר
 יבדלו מן-הכלי הנשחת: בימים ההם אשר היו [בי] עברו את-
 העליון בעמל ובקל-עת שמו נששם בכסם לשמר מאד את-תורת
 כא-כ המחוקק: על-כן זה יהיה דברים: בראשונה יראו בשמחה רבה
 קבוד מנגם ונחו בשבע מערכות: המערכה הראשונה אשר התאמצו
 בקל באמצעיתם להתגבר על הניצר הרע אשר נוצר עמם לבל-
 יתעם מן-החיים אל-המנות: המערכה השנית אשר יראו המבוכה
 שבה נודות נשמות הרשעים והעגש הצפוי להן: המערכה
 השלישית אשר יראו את-העדות אשר העיד עליהם יוצרם כי
 בחניניהם שקמו את-התורה שנתנה להם באמונה: המערכה הרביעית
 אשר יבינו את-המנוחה אשר ינחו עתה בהאססם אל-מענותיהם
 בשקט רב והמה נשקרים בידי מלאכים ואת-הקבוד הצפון להם

חיימת לעולם הבא (פאה א' א', והשוה דבריו של מונבו המלך ביב י"א א'). - המענות.
 ע' לעיל ב' ל"ה. - לעשות תשובה טובה. reversionem bonam facere, כלר לחזר
 למוטב. - בכלמה. כך יש להגיה: in [in]honoribus. - יחילו. ברומי: incipient, קרא
 בטעות יחלו. - מן הכלי הנשחת. a vaso corruptibili, והוא תאר לגוף שהוא כלי נמסד
 לגבי הנשמה (וע' לעיל ב' י"א). - לשמר מאד. uti perfecte custodirent (=לשמר בשלימות). -

באֲחֵרֵיהֶם: הַמַּעֲרָכָה הַחֲמִישִׁית בְּשִׁמְחָה עַל־הַמְּלָכִים עִתָּהּ מִשְׁחַת
 וְהַעֲתִיד יְהִי לָהֶם לְנִמְלָה וְגַם בְּרֵאוֹתָם אֶת־רֹב הַצָּרָה וְהַעֲמֵל אֲשֶׁר
 נִחְלְצוּ מֵהֶם וְאֶת־הַמַּרְקָב אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מִעֲנָנִים וּבְנֵי אֶל־מֹת:
 הַמַּעֲרָכָה הַשְּׁשִׁית בְּאֲשֶׁר יִנְלָה לָהֶם אֵיךְ יִחַלוּ בְּנֵיהֶם לְהַאִיר בְּשִׁמְשׁ
 וְאֵיךְ יִחַלוּ לְהִיזֹת דּוֹמִים לְאוֹר הַכּוֹכָבִים וְלֹא עוֹד יִפְלוּן: הַמַּעֲרָכָה
 הַשְּׁבִיעִית וְהִיא גְדוֹלָה מִכָּל־הָאֲמֹרוֹת אֲשֶׁר יִנְיִלוּ וְלֹא לִפְלֵא וְאֲשֶׁר
 יִבְשָׁחוּ וְלֹא יִבּוֹשׁוּ וְיִשְׁמְחוּ וְלֹא יִקְלְמוּ וּמִהֲרֹו לְרֵאוֹת אֶת־פְּנֵי
 וְהָאֲדוֹן] אֲשֶׁר עָבְדוּ בְּחַיֵּיהֶם וְאֲשֶׁר מֵאֲתוֹ יִחַלוּ לְקַבֵּל שָׂדֶר בְּקָבוֹד:
 זֹאת מַעֲרַכַת נִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בְּשָׂרָהּ מִעִתָּה וְדַרְכֵי הַעֲנָנִים
 הַמוֹדְעִים מֵרֵאשׁ אֲשֶׁר יִקְבְּלוּ מִעִתָּה הַבּוֹיִם:

וְאֵעַן וְאָמַר הֲלֹא תִגְמֹן עֵת לְנִשְׁמוֹת אַחֲרֵי הַבְּדִלָן מִן־הַגְּיוֹת
 לְרֵאוֹת אֶת אֲשֶׁר־הַגְּדַתְ לִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי שְׂבַעַת יָמִים תְּהִי הַחֲשָׁמָן
 לְרֵאוֹת שְׂבַעַת יָמִים אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הִגַּד עֲלֵיהֶם מֵרֵאשׁ וְאַחֲרֵי
 כֵּן תִּמְאַסְּנָה אֶל־מַעֲנוֹתֶיהֶן:

וְאֵעַן וְאָמַר אִם־מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְהוֹדַעְתָּ גַם זֹאת לְעַבְדְּךָ
 הַיּוֹכְלוֹ צַדִּיקִים בְּיוֹם־דִּין לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה לְרָשָׁעִים אוֹ לְהַתְּסַלֵּל
 בְּעַדָם אֶל־עֲלִיּוֹן: אִם־אָבוֹת בְּעַד בָּנִים אוֹ בָּנִים בְּעַד אָבוֹת אִם־
 אַחִים בְּעַד אַחִים אִם־קְרוֹבִים בְּעַד קְרוֹבִים אִם־נְאֻמָּנִים בְּעַד
 אוֹתָבִים: וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר יֵעַן אֲשֶׁר מִצְאָתָּ חֵן בְּעֵינַי אוֹדִיעַךָ גַם־אֶת־
 זֹאת יוֹם הַדִּין נִמְרָץ הוּא וְאֶת־קִלְמֵי יִרְאֶה חוֹתֵם הָאֵמֶת וְ־אֲשֶׁר לֹא
 יִשְׁלַח הַיּוֹם הָאֵב אֶת־הַבֶּן וְלֹא הַבֶּן אֶת־הָאָב וְלֹא הָאֲדוֹן אֶת־
 הָעַבֵד וְלֹא הַנְּאֻמָּן אֶת־הָאוֹהֵב כִּי־יִחַלֶּה אוֹ־יִשָּׁן אוֹ־יֹאכֵל אוֹ־
 יִתְרַסַּא בְּעַדוֹ: כֵּן לֹא־יִתְסַלֵּל אִזּוֹ אִישׁ בְּעַד אִישׁ וְכֹל־אִישׁ אֶת־
 דַּעוֹתָיו אוֹ אֶת־צַדִּיקוֹתָיו הוּא יִשָּׂא:

וְאֵעַן וְאָמַר וְאֵיךְ־כֵּן זֶה נִמְצָא לְפָנִים אֶת־אֲבֵרָהֶם מִתְּסַלֵּל בְּעַד
 אֲנָשֵׁי קְרוֹם וְאֶת־מִשָּׁה מִתְּסַלֵּל בְּעַד אָבוֹתָיו אֲשֶׁר חָטְאוּ בַּמַּדְבָּר:
 קו-קח וְאַחֲרָיו וְהַתְּסַלֵּל] יְהוֹשֻׁעַ בְּעַד יִשְׂרָאֵל בְּיַמֵּי עָקֵן: וְשְׂמִיֵאל בְּיַמֵּי
 שְׂאוּל וְדוֹד וְהַתְּסַלֵּל] עַל־הַדְּבָר וְשְׁלֵמָה עַל־הַבָּאִים אֶל־הַמַּקְדֵּשׁ:

צו-קח הַשּׁוֹה דְנִיֵּאל יֵיב ג'. - הַשּׁוֹה שְׁבַת קִנְיָב א': אִמֵר רַב חֲסֵדָא נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְּאַבְלַת עֲלָיו
 קד-קח כָּל שְׁבַע־הַ. - חוֹתֵם הָאֵמֶת. הַשּׁוֹה שֵׁם נִיָּה א' וְעוֹד: חוֹתֵמוֹ שֶׁל הַקְּבִיָּה אֵמֶת. - הַשּׁוֹה
 קי יַחוּזֵי יֵיח כ'. - לַפְּנִימִים. primus (=הָרֵאוֹן). - אֲבֵרָה מ. ע' בְּרֵא' י"ח כ"ג. - וּמִשָּׁה. שְׁמוֹת
 קז-קח לִיב י"א. - בְּיַמֵּי עָקֵן. יְהוֹשֻׁעַ ז'. - בְּיַמֵּי שְׂאוּל. ש"א ז' ט' וְי"ב וְכ"ג. - וְדוֹד. ש"ב

קט-קי ואלהיו על-מקבלי הקשר ועל-המת להחיות: וחזקנהו בעד העם בימי
 קיא סגתריב [ועוד] רבים בעד רבים: ועתה אם-כאשר נדלה בהשקתה
 ורבה הרשעה היו צדיקים מתפללים בעד רשעים מדוע אפוא לא
 קיב יהנה-בן גס-אז: ונענני ויאמר העולם הזה איננו הקץ הכבוד לא ושקר
 קיג בו תמיד על-בן התפללו בעלי הכח בעד החלשים: ואולם יום הדין
 יהנה קץ העולם הזה וראשית העולם היא אשר-בו מעבר בהשקתה:
 קיד תחדל המאנה ונקרת הכחש
 ונדל הכדק ועתה האמת:
 קטו ועל-בן לא יוכל איש לרחם אז על-החניב בדין ולא להזיק לזכי:
 קטז ואען ואמר דברי זה ראשון הוא ואחרון הלא טוב הנה
 לבלת-מת את-הארץ לאדם ואם-כבר נתנה למנע אותו מחסוא:
 קיז כי מה-יועיל לכל לחיות עתה בעצב ובקנות לחבות לענש: הוי
 אדם מה-עשית אם-עתה חסאת אין זאת רעתה לקד כי אם-גם
 קיט רעתנו אנו היוצאים מקד: ומה-נועיל כי הקבחו לנו חני עולם
 קכ ואנחנו מעשר-מנות עשינו: וכי תקנות עולם התבשרנו ואנחנו עוד
 קכא יותר הכל הקלנו: וכי שמורים לנו מענות בריאות ובחזון ואנחנו
 קכב רעים היינו: וכי יואיל קבוד עליון להנן על-אשר חיו בטהרה
 קכג ואנחנו בדרך-כים רעות מאד הקלנו: וכי הראה נד-עדן אשר שריו
 קכד לא יבול ובו ערן ורסאות: ואנחנו לא נבוא שמה פי במקמות
 קכה רעים הקלנו: וכי מבוכים נהירו חני הכובשים את-אגרים ואנחנו
 קכו סגיני חשבים מחשך: ואנחנו בעשומנו הרע בתינו לא חשבונו כי
 קכז עתידים אנחנו לקבל אסרי המנות: ונען ויאמר זה דבר המלקמה
 קכח אשר ילחם כל-אדם הנולד על-האדמה: אשר אם-ינצח יקבל
 קכט את-אשר אקרת ואם-ינצח יקח את-אשר אקרת: והיא הדרך
 אשר אמר משה אל-העם בעורני חיי לאמר ובחרת בחיים למען
 קל תחנה: והם לא האמינו בו ולא בקביאים אשר היו אסריו ולא-בי

קט ט"ז-ט"ז. - ושלמה. מלא ח' כ"ב-כ"ג ול-ל"א. - ואלהיו. מלא י"ח מ"ב, י"ז
 קי-קיב כ'-כ"א. - וחזקיה. מליב י"ט ט"ו-ט"ז. - הכבוד. כינוי לשכינה, וכוונתו: שכינה לא
 תהא שורה בו תמיד (והוא על דרך הכתוב בברא' ו' ג' לא ידון רוחי באדם לעולם). -
 קטז זה ראשון הוא ואחרון. כלי הוא חותם כאן במה שפתח לעיל (ע' א' ה' ואילך). -
 קכד במקומות רעים. כך הוא בסורי. וברומי: *ingratis locis*, ושיער *Violet* כי ביווני היה
 קכו *ἀχαριστοὺς τρόποις* = במקומות בלתי נאים, בלתי מהוגנים. - זה דבר המלחמה. עם
 קכט-קל יצר הרע. - אמר משה. דב' ל' י"ט. - ולא-בי. המלאך בשם רבונו הוא מדבר. -

קלא אשר דברתי אליהם: על-כן לא יהנה עצב באבדכם באשר תהנה שמחה על-אלה אשר הבטח להם שלום:

קלב ואען ואמר ודעתי אדני כי העליון נקרא רחום באשר ורחם על-אשר ערן לא-באו לעולם: ונחנן באשר וכן את-אשר שבו לתורתו: וארר-אפים באשר וארר אפו לחוטאים כי מעשיו המה:

קלד וכן באשר חסע הוא למת תחת לך-רש: ורב-חסד באשר מרבה הוא חסדים לאשר וישגם ולאשר היו ולאשר עתידים להיות: ולולא הרבה לעשות כי עתה לא היו חיים לתבל וליושבי בה:

קלה-קלו ונחנן כי לולא נתן משובו להקל מעל עושי רשעה את-רעותיהם כי עתה לא יכל להיות איש אחד מרובה: ונשא כי לולא התעלם מאשר נקראו במאמרו [ולולא] נשא רב עונותיהם כי עתה לא נשאר מן-ההמון הרב לאין מספר כי אם-מעט מאד:

ו ויעני ויאמר את-העולם הזה עשה העליון למען רבים ואת-העולם הבא למען מעטים: ואשימה לסקנה עזרא משל אם-תשאל את-הארץ והגידה לך כי אדמה אשר ממנה יהנה כל-יחרם תמן הרבה יותר ועשר אשר ממנו יהנה זהב מעט וכן מעשה העולם הזה: רבים נקראו ומעטים יושעו: ואען ואמר

רוי נקשי בינה ושבע לבי השכל:

ה כי על-כרחך אתה בא ועל-כרחך אתה הולך ולא נתן לך רוח כי אם-תני שעה:

ו הוי רבוננו לדינתך את-עבדך והתפללנו לסקנה כי תמן לנו ורע-לב ועבודת השכל למען יהנה פרי אשר ממנו יוכל להיות כל-נשחת בנושא רמית אדם: כי אתה אחד ואנחנו יציר אחד

קלב-ט כתובים אלו הם מדרש על הלשון שבשמות ליד ו' ז': קלב=אל רחום, קליג=חננו, קליד-קליה=ארץ אפים, קליו-קליו=ורב-חסד ואמת, קליח=נצר חסד לאלפים, קליט=נשא עון ופשע קלב-ג וחטאה. - הפסוקים קלב-קליג תכנם הוא על דרך אמרם (ריה יז ב'): אני ה' קודם שיחטא האדם ואני ה' אחר שיחטא האדם ויעשה תשובה. - ו חנן ... נמשך אל וארץ אפים שבפקל-ד. - קלה ונשא. ברומי: ושופט (iudex), ואינו מתאים אל תכן הכתוב, וברור מן ההמשך שעיקרו ונשא. - לולא התעלם ... השה פאה ירו' א' א': אמר ר' יוסי בן חנינא נשא [עונות] אין כתוב כאן אלא נשא עון, הקביה חוטף שטר אחד מן העבירות והזכויות מכריעות. - פ'ד-ה הם על פי הסורי. - השה אבות ד' כ"ב: על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת. - רבוננו. Domine super nos (וכן בפמ"ה). - דמות אדם. ברומי מקום אדם (קרא בטעות τόνον במקום τύπον). - כאשר אמרת. בישע' מיה ייא, ס' כ"א (והשה סיה י"ד). -

ח מעשה גדיה באשר אמת: וכאשר חנה תחנה פיום ברתם גלם
 חנוה ותסלג האברים ונשמרה בריאתה באש ובמים ותשעה
 ט ורחים ישא וצירף את-הבריאה אשר תברא בקרבו: והשומר
 והנשמר שניהם נשמרים במשמרתה וכאשר יוציא ברתם את-אשר
 י נבדא-בו: צוית כי מן-האברים הם הם השדים יצא חלב פרי
 יא שדים: למען יזון הנוצר ומוקמה ואחר-כך תכלבלהו אמה
 יב ברת-מיה: ותגדלהו באדקתה ותלמדהו בתורתה ותוכיחהו בבקמתה:
 יג ותמימהו באשר-הוא בריאתה ותחנהו באשר הוא מעשה גדיה:
 יד ואם-תאבד את-אשר נוצר בעמל-רב בנה במאמרה וקמה אסוא
 טו קנה: ועמה דבר אדבר הנה על-כל-אדם אמה תדע יותר אף על-
 טז עמה אשר עליו אני כואב: ועל-גמלתה אשר עליה אני מתאבל
 ועל-ישראל אשר עליו אני נעצב ועל-זרע יעקב אשר עליו אני
 יז נבדל: ועל-כן הנני להתפלל לשניה עלי ועליהם כי אראה
 יח בשלכותינו אנהנו הישבים בארץ: אכל שמעתי על-המשפט הבא
 יט כי מהיר הוא: ועל-כן שמע קולי והבינה אמרי ודברתי לשניה:
 כ ראש מלין מתפלת עזרא לשני העלותו

ויאמר אדני שבן עד אשר

עליותיו בשמים ונבהות בשחקים:

כא אשר בקאו ללא-דמיון וקבודו ללא-חקר

אשר צבא מלאכים עמדים לשניו

ביראה ובשבתם אותו ושתנו לרוח וקלאש:

כב אשר דברו נאמן ומאמרו קים:

יז כשלונותינו. lapsos nostros, ובסורי שודעת (משרועין הוא תרגום של חלקקות, ירמ' כ"ג י"ב). - אנחנו היושבים בארץ. בארץ ישראל היה יושב. - ראש מלין...
 כ ויאמר. רשימה מאוחרת הוא ממי שחשב תפלה זו ליצירה בפני עצמה. - לפני העלותו.
 כא עליותיו. כן לפי הסורי. וברומי: oculi elati (=עיניו נשאוות). - כסאו... וכבודו.
 על כסא הכבוד הוא מדבר. - ללא-דמיון. כמו שמצינו בתיאורו של יחזקאל (א), ועוד.-
 ברומי כתוב: inextimabilis. ואולי עיקרו: ללא-מדה (||ללא-חקר). - צבא מלאכים...
 ובשרתם... על מלאכי השרת הוא מדבר. - ברור שהוא מפרש את הכתוב עשה מלאכי רוחות משרתיו אש להט (תהל' קיד ד')=עושה מלאכי רוחות משרתיו לאש לזהט (כמו בע').
 וכן תרגם הארמי: דעבד אונצוי סנהובין היך רוחא שמשוי תקיפין די באשא בצלקבא (עושה שליחיו מהירים כרוח משמשו חזקים כאש לזהט). ולא פירש: עושה מלאכי מרוחות (רד"ק: הרוחות הנושבות הן מלאכי ושליחיו) משרתיו מאש לזהט (על דרך שימוש הלשון

כג אשר שקדנתו נצקה ומצנתו נזרעה
 אשר מקטו יחריב תהמות ואפו וסורר הרים
 כד והאמת לעד עמדת: שמע אדני תסלת עבדך
 ובה אוניה לתמניני יצירה ובהשיבה לדברי:
 כה כי כל-עוד חני בי אדבר וכל-עוד דעתי בי אענה:
 כו אל-תבט אל-עונות עמך כי אם-אל-אשר עבדוך באמת:
 כז אל-תסן אל-עלילות הרשעים כי אם-אל-אשר שמרו בריתה
 כח ואל-תחשב על-אשר הלקו לפניך ובמקאובים:
 כט עס-שוא כי אם-תזכר אשר הכירו יראתך
 ואל-תבקש לאבד את אשר-דרך ומרצון:
 ל גלהמה להם כי אם-אל-אשר הפליאו להורות
 ואל-תקצף על-אשר רעים ותורתך תביט:
 מחיות נחשבו כי אם-את אשר בטחו בקבורך
 תמיד תאקב:
 לא כי אנחנו ונאבותינו מעשי מות עשינו ואתה בגללנו החוטאים רחום
 לב נקראת: ואם לחן אותנו תאבה חנון תקרא ביראין בנו מעשי
 לג אדקרה: והצדיקים אשר מעשים רבים שמורים להם אתה הם
 לד במעשיהם שקר ימצאו: ומה אנוש בירתקצף עליו ונרע משחת
 לה כי ככה תתמרמר עליו: ובאמת אין בולודים איש אשר לא יעול
 לו ובבאי [עולם] אשר לא יחטא: ובזאת תנרע אדקרתך וטובתך
 אדני ברחמה על-אשר אין להם סגלת מעשים טובים:
 לו-לח ויענני ויאמר יש אשר היעבת לרבר וכד-בריה בן-יהי: ואמנם
 לב לא אחשב על יצירת החוטאים ועל-המנות ועל-הדין ועל-האבדן: כי
 אשמח על-בריות הצדיקים ועל-מעבריהם ועל-תשועתם ועל-גמולם:
 ט-מא וכאשר דברתי אפוא בן-הוא: כי באקר אשר-נרע רב ירע על-
 סני האדמה ושתילים לרב ושתל והרועים לא כלם בעתם וצליחו
 והשתילים לא כלם ושרישו בן גם-הרועים בעולם לא כלם וצליחו:

בשמות כ"ה כ"ח ועשית את הבדים עצי שטים). - לעד עומדת. ברומי testificatur, קרא
 לעד (בעיין צרויה), וטעות היא ששכיחה אף בע', כגון משלי כ"ט י"ד. - הפליאו להורות
 תורתך. legem tuam splendide dacerunt. - לחן... חנון. ברומי אף כאן (כמו רחום
 בפליא) בלשון miserearis... miseroors (וכן בפמ"ה). - ועל מעבריהם. מעולם זה לעולם
 הבא, ונאמר לעומת המות של החוטאים שבפסוק הקודם. - וכאשר דברתי. אולי עיקרו:

כג
 כט
 לב
 לט
 ט

טב-מג ואען ואמר אס-נא קמאיתי חן בעיניך ואדברה: הלא נרע
האבר אס-לא יעלה ולא ירוה גשמיך בעתם ואם-ישחת מרב
מד גשמים הוא יאבד: ואולם האדם יציר פסיך אשר צלמך נקרא
עליו כי ידמה-לו ולמענו הכל יצרת ואותו תדמה לנרע האבר:
מה לא-כן רבוננו וחוסה-נא על-עמך ורחם גמלתך וכן בריוטיך:

מו-מז ונעני ויאמר הנמצאות לנמצאים והעמידות לעמידים: הרבה
חסרת למען תוכל לאהב את-בריאתי ממני אך שקמים רבות נתת
מח-מט את-רשעים נקשה אל-נא: וגם בזאת מקלה תהי לפני עליון: יען
השפלת נקשה כאשר לה זאתה ולא התחשבת בעדיקים לכן תוסיף
ג תתברר: כי רב-עני יענו יושבי ארץ באחרית הימים חלה לבתם
נא בגאון ובגדל: ואתה לנקשה תשכיל ולהומים לה תבקש קבוד:

נג וְלָכֵם וְנִדְעֶן שְׁתוּחַ עַץ הַחַיִּים שְׁתוּל
הָעוֹלָם הַבָּא נְכוֹן שֹׁפֵעַ מוֹזֵן
הָעִיר בְּנוּיָה מְנוּחָה הוֹבְנָה
הַשׁוֹבָה בְּלוּלָה וְהַחֲקֵמָה שְׁלֵמָה מְקַדָּם:
הַשָּׂרֵשׁ נְחֻתִים מְסַנְיָקִים הַמְחַלָּה דַּעֲבָה
הַמְנוֹת נִסְתָּר שְׁאוּל נִסָּה
וְהַהֲשִׁתָּה נִשְׁכָּחָה:

נד-נז ונרעברו המכאובים ואוצר אל-מנות לאסרונה יראה: ואתה אל-תוסף
נז תבקש-עוד על-המון האובדים: כי הם קבלו החסש ויבזו לעליון
נז וכתורתו מאסו ואת-דרךיו עזבו: וגם-את-חסידיו שמו למרמס:
נח-נט ויאמרו בלבם אין אליהם והם ידעו כי מות ומותו: וכאשר יסבה

טד דברת, בגוף נוכח, ומתיחס אל מה שנאמר בפס"ז. - ואותו תדמה לזרע האכר. בתמיהה.
טו רמו הוא ללשון הזורעים בעולם (שבפמ"א). - הנמצאות לנמצאים והעמידות לעמידים. כונתו: מעשי ההוה מובנים לעת עתה רק להיום, כלו' לך החי בזמן הזה, ומעשי העתיד יהיו מובנים לעתידים. כעין זה הוא פתגמו ה' כיה ריקים לריקים ומלאים למלאים. מח-מט אל-נא. numquam. בטורי: לא יהוא הכנא. - מְסַלָּה. ברומי mirabilis (=מְסַלָּה).
ג ואין פלא, שה"א באל"ף נחלפה לו למתרגם. - בגאון ובגדל. כך נראה לי עיקר, והוא בחינת εὐ δὲ διὰ δούλι ἐν (ועל דרך הכתוב בישע' ט' ח'). וברומי: in multa superbia (=בגאון רבה). - ונראה שפסוק זה כלפי בני דורו נאמר. - העיר בנויה. לירושלים של מעלה כונתו (השוה חזון ברוך א' ד' ב'-ר'). - והחכמה שלמה מקדם. כמו שנאמר במשלי ח' כ"ב ואילך. - השרש. הרע, כלו' שרש הרעה. ובא שרש סתם לענין השרש הרע, על דרך השימוש של יצר סתם לענין יצר הרע. - נחתם. לשון הפסקת הפעולה. ע' ד' כ'. - חפש. חפש הרצון והבחירה. -

ס לָקֵם הַטּוֹב אֲשֶׁר דָּבַר עֲלֵיכֶם כֵּן נִכּוֹן לָהֶם צִמְאוֹן וְשִׁשְׁטִים: כִּי
 לא יִחַפֵּץ עֲלִיּוֹן בְּאַבְדּוֹן הָאָדָם אֲךָ הִמָּה אֲשֶׁר נִבְרָאוּ חֲלָלוּ שֵׁם
 סא עוֹשִׂים וְשִׁכְחֵי טוֹבָה הָיוּ לְאֲשֶׁר הִבִּין לָהֶם חַיִּים: וְעַל-כֵּן קָרוֹב
 סב מִשִּׁשְׁטֵי עֵתָה: אֲשֶׁר לֹא הוֹדַעְתִּי לְאִישׁ זוֹלָתִי לֵךְ וּלְמַעֲשִׂים אֲשֶׁר
 סג כְּמוֹהֶ: וְאֵעַן וְאָמַר הִנֵּה הוֹדַעְתִּי אֲדָנִי אֶת-הָאֲתוֹת הַרְבִּים אֲשֶׁר
 תוֹאִיל לַעֲשׂוֹת בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְאֵתָּה לֹא הוֹדַעְתִּי מִתִּי וַיְהִי אֵלֶיךָ:
 ז וַיִּזְעַנֵּי וַיֹּאמֶר שֶׁעַר תִּשְׁעַר בְּנִקְשָׁה וְהִנֵּה כִּי תִרְאֶה כִּי עָבְרוּ
 ב מִקְצֵת הָאֲתוֹת אֲשֶׁר הִגִּד עֲלֵיכֶם מֵרֵאשׁ: וְהִבִּינֹתָ כִּי הִיא הָעֵת
 ג אֲשֶׁר בָּהּ יִחַל עֲלִיּוֹן לִסְקֹד אֶת-הָעוֹלָם אֲשֶׁר עָשָׂה: וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאֶה
 בְּעוֹלָם תְּנוּעַת מְקוֹמוֹת
 הַמֵּיִת עַמִּים
 מִיֵּט נְיָדִים
 נְכֹלֵי גוֹיִם
 מְבוֹכֵת נְסִיכִים:
 ד אֲזַ תְּבִין כִּי עַל-אֵלֶּה דָּבַר עֲלִיּוֹן לְמַן-הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיוּ מֵרֵאשׁ
 ה מִקְדָּם: כִּי כְמוֹ כְּלִי-נֶעֱשֶׂה בְּעוֹלָם אֲשֶׁר רֵאשִׁיתוֹ נִרְאָה וְסוּפוֹ גְּלוּי:
 ו כֵּן נִסְ-עֲתוּתִי עֲלִיּוֹן רֵאשִׁיתוֹ נִרְאָה בְּסִלְאוֹת וּבִגְבוּרוֹת וְאַחֲרֵיתוֹ
 ז בְּמַעֲשִׂים וּבְאֲתוֹת: וְהִנֵּה כְּלִי-אֲשֶׁר יִנְצַל וְאֲשֶׁר יוּכַל לְהַמְלִיט
 ח בְּמַעֲשָׂיו אִוּ בְּאַמּוּנָה אֲשֶׁר הָאֵמִין: הוּא יִשְׁאַר לְסִלְטָה מִן-הַסִּבְנוֹת
 אֲשֶׁר הִגִּד עֲלֵיכֶם מֵרֵאשׁ וְהוּא יִרְאֶה וְיִשְׁעֵתִי בְּאֶרֶצִי וּבְגִבּוֹלֵי אֲשֶׁר
 ט קִדְשֵׁתִי-לִי מֵעוֹלָם: וְאֲזַ אֲשֶׁר מְאֹסוּ הַיּוֹם דָּרְכֵי יְהוָה שׁוֹמְמִים
 י וְאֲשֶׁר קָרוּ מֵהֶם בְּבוּז יְהוָה מְעַנִּים: כִּי כְּלִי-אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּנִי בְּחַיִּיהֶם
 יא יִבְ-בְּהִיטִיבֵי לָהֶם: וְכְלִי-אֲשֶׁר בְּזוּז תּוֹרַתִי בְּעוֹד הָיוֹת לָהֶם חֶפְזִ: וּמְקוֹם
 לְתִשׁוּבָה עוֹד הִנֵּה סְתוּחִ לָהֶם וְהֵם לֹא הִשְׁכִּילוּ כִּי אִם-בְּזוּז לֹא
 יב הֵם יִבְיִנוּ אֵלֶּה אַחֲרֵי מוֹתָם בְּעֲשׂוֹת בָּהֶם שִׁשְׁטִים: וְאֵתָּה אֶל-תִּבְקַשׁ
 מֵעֵתָּה לְדַעַת אֵיךְ יִשְׁפֹּטוּ הַרְשָׁעִים כִּי אִם-תִּדְרֹשׁ אֵיךְ יִמְלֹטוּ
 יד הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר לָהֶם הָעוֹלָם וּלְמַעֲנֵם הָעוֹלָם וּמִתִּי: וְאֵעַן וְאָמַר:
 טו לְסִנְיָכֵן אֲמַרְתִּי וְעֵתָּה אֲנִי אוֹמֵר וְאַחֲרֵי-כֵן אֲמַר כִּי רַבִּים הָאוֹבְדִים
 טז מִן-הַנִּמְלָטִים: כִּרְבוֹת הַמָּשָׁר מִן-הַטָּשָׁה:

ש ע ר ת ש ע ר. ברומי: metiens metire (=מלד תמלד), וכן בסורית: ממשח משוח,
 ורדאי היה ביווני μετρεῖν μέτρον ἐν σεαυτῷ. ומסר כך משום שתפס את המשמעות
 היסודית של השרש שער מלשון מדידה (השוה השם שיעור בלשון חכמים, ובנין פיעל מזה
 השורש, כגון משנה חולין ז' ד' כיצד משערין אותה, אבל במשלי כ"ג ז' שָׁעַר בנפשו.

יז ויגעני ויאמר כשדה כן הגרע כפרח כן הצבע כמעשה כן
 יח הנעשה כאבר כן הגרן: כי עת היתה לעולם ואז כאשר הבינתי
 לשאלה אשר ישנם היום לפני היות להם עולם אשר יחידבו איש
 יט לא עמד נגדי ואיש לא היה: ועתה כאשר נכראו בעולם המוכן
 כ ושלחן לא נחסר ותורה לאי-חקר השחיתו את-דרךכם: וארא
 את-עולמי והנה-הוא אובד ואת-ארצי והנה-היא ברע משני נצר
 כא מן-שבות באיה: וארא ואחוס עליהם כמעט ואציל-לי
 נגר מן-האשבל ונטע מן-הנער הרב:
 כב יאבד המון אשר נולד לשוא ושאר נרגרי ונטעי
 כג כי ברב-עמל עשיתי אלה: ואתה אם-תגור לשבעת ימים אתרים
 כד ולא תצום בהם: והלכת אל-שדה הסרחים אשר לא נבנה-שם
 בית ואכלת רק מצמח השדה ובשר לא תטעם וינין לא תשתה רקר
 כה צמחים לבהם: והתפללת אל-עליון בלי הבנות ובאתי ודברתי אתך:
 כו ואלך כאשר אמר אלי אל-השדה הנקרא בשם ערדת ואשב
 שם בתוך-הסרחים ומצמח השדה אכלתי ויהי-לי מאכלם לשבע:
 כז ויהי אתרי ימים שבעה ואני שוכב על-העשב ולבי נטעם גם-
 כח הטעם כאשר לפני-כן: וישתח סי ואחל לדבר לפני עליון ואמר:
 כט אדני נגלה נגלית בתוכנו לאבותינו במדבר בצאתם ממצרים
 ל ובלכתם במדבר ללא-דרך וללא-סרי ודבר דברת: ושראל שמע
 לא אלי ונרע ויעקב הקשיבו לךרבי: הגני זרע בתוככם את-תורת

יז בבנין הקל). - כל אחד מקבל כפי טיבו וחשיבותו. - סוף הכתוב נראה שיעורו כך: כאכר כן
 הגרן כמעשה כן הנעשה. הוא פותח בורע השדה ובפרחו ועובר אל האכר וגרנו ומהם הוא
 עובר אל המעשה והנעשה בעולם המוסרי. - כ מעשה כן הנעשה. *qualis opera, talis et*
 יט *creatio*, ונבנעשה כוונתו לגמול שיקבל בעל המעשה. - ותורה לאין חקר. יש סבורים
 שהמתרגמים טעו וקראו *vómov* (=תורה) במקום *vomón* (=סרעה) ושכונת הכתוב לפירות
 שבגן עדן. ולי נראה שבעולם הזה דוקא הוא עסוק והתורה היא כאן במקומה. -

חזיון רביעי (ז' כ"ו-ח' ס')

התכן: (א פתיחה ו' כ"ז-כ"ח).

(ב גורלם של התורה וישראל מתוך יחס גומלין שביניהם ו' כ"ט-ל"ז).

(ג האשה השכולה ו' ל"ח-ח' כ"ד).

(ד מראה ירושלים הבנויה ופטר החזיון ח' כ"ה-ג"ז).

(ה חתימת החזיון ומעבר אל החזיון החמישי ח' ג"ח-ס').

כ ער דת. Ardab, ובסורי וכושי: ארפד, ובארמיני ארדב (Ardab). ואולי תצדק ההשערה
 שיעקרו ארבה=Arbat (ולרומי B B נתחלפה). מן ההמשך נראה שכונתו למקום שבסביבות

לב ועשתה בכם פרי ונקבד תם-בה לעולם: ואבותינו מקבלי התורה
לא נצרוה ואת-החקים לא שמרו ופרי התורה הנה לא-אובד ולא
לג וכל ולהיות אובד] כי שלף הנה: אף המקבלים אבדו מבילתי
לד שמרם את-אשר נזרע בהם: [כן המשפט באשר תקבל הארמה
זרע או וכי יקבלו הים אנה או קלי אחר מאכל או משקה והנה
לה אב-ישמר אשר נזרע או אשר שלח או אשר הושם: הם ושמרו
לו ומקבליהם ושארו וצנחנו לא-כן הנה עמנו: כי אצנחנו אשר קבלנו
לו את-התורה נאבד בהטאינו וגם-לבנו אשר קבלה: והתורה לא
תאבד ובקבודה תשאר:

לה עודני מדבר אל-לבי ואשא עיני וארא והנה על-ימין אשה
עומדת והיא מגלגלת ובוכה קול גדול ונפשה תאכל מאד ובגדיה
לט קרועים ואפר על-ראשה: ואעזב מחשבותי אשר חשבתי ואסן
מא-אליה ואמר אליה: למה תבכי ולמה תתאבלי בנפשך: ותאמר
אלי הניחה לי ארני ואוסיסה לבבות ולהתאבל כי מרת-נפש אני
מב מאד ונענה אני מאד: ואמר אליה מה-הנה הגידי-נא לי ותאמר
מג אלי: עקרה הייתי אני אמתך ולא גלדתי לאישי אשר הנה-לי
מד שלשים שנה: ואני לשעות ולמים בשלשים השנה מתפללת הייתי
מח לעליון יומם ולילה: ונהי מקץ שלשים שנה וישמע אלהים בקול
שפחתך ונרא בעיני ונקשב לתחנוני ויתדלי בן ואשמח-בו מאד
מו אני ואישי וכל-בני עירי ונרבה למה קבור לאל שדי: ואגדלהו
מז בעמל רב: ונהי באשר גדל ואבא לקחת לו אשה ואעש יום
משמה:

ח ונהי קבוא בני אל-חפתו ויפל וימת: ונחפך את-כל-המנרות
ב ונקימו כל-בני עירי לנחמני ואני שכבתי דומם עד-היום השני עד-
ג הלילה: ונהי באשר חדלו כלם לנחמני כי שכבתי דומם ואקום
ד בלילה ואנום ואבא אל-השדה הנה באשר תראה: ואני עם-
לבבי לבלתי-שוב עוד העירה כי אם-פה אעמד ולא אכל ולא
ה אשתה אף אתאבל בלי הקגות ואצום עד-אשר אמות: ואעזב את-
ו הדברים אשר הגייתי בהם לשגיר-כן ואשיב לה ברנזו ואמר: השתנה

ירושלים, וודאי היה ידוע בשמו. - 1 - - 1 - - 1. כך בסורי. - למשל האשה השכולה בשינוי
פרטים השווה פסיק'ר (הוצ' רמא'ש) דף קל"א ב'. -

ז בְּנֵשִׁים הָלֹא תֵרְאִי אֶבְלָנוּ וְאֲשֶׁר קָרְנוּ: כִּי צִיּוֹן אִם בָּלָנוּ בְּצָרָה
 ח הִיא מְצָרָה וּבִשְׁשָׁל הִיא מְשַׁשָּׁלֶת וְגִדּוֹל הָאֶבֶל מְאֹד: וְעַתָּה בָּלָנוּ
 ט נִתְאֶבֶל וְגַם-אֶת הַתְּאֶבְלִי כִּי בָלָנוּ בְּצָרָה וְאֶת מְצָרָה עַל-בֶּן אֶחָד:
 י הָלֹא תִשְׁאַלִי לְאָרֶץ וּתְגִידֶךָ כִּי עָלֶיךָ לְהִתְאֶבֶל עַל-הַרְבֵּים אֲשֶׁר
 יא נָדְלוּ עָלֶיךָ: וְכִלְ-אֲשֶׁר נִזְקְדוּ עָלֶיךָ בְּרֵאשׁוֹנָה וְהָאֲחֵרִים אֲשֶׁר בָּאוּ
 יב אֵלֶיךָ הִנֵּה כְּמַעֲט בָּלָם לְאֶבְדוֹן הֵם הוֹלְכִים וְלִכְלִיּוֹן הִנֵּה הַמּוֹנֵם:
 יג וְעַל-מִי אִסּוּא לְהִתְאֶבֶל יוֹמֵר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָבֵד לָהּ הַמּוֹן רַב כְּזֶה
 יד אוֹ אֶת הַמְּצָרָה עַל-בֶּן אֶחָד: וְכִי תֹאמְרֵי אֵלֵי לֹא בִי-לֵלֶת הָאָרֶץ
 יו יִלְלֵתִי כִּי אֲנִי פָרִי בְּטַנִּי שִׁכְלֹתַי אֲשֶׁר בְּצִירִים יִלְחֲתִיו וּבִמְבַקְלִים
 יז מִלְּטַתִּיו: וְהָאָרֶץ כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ הוֹלְכִים מִעָלֶיךָ הַרְבֵּים כָּל-עַמַּת
 יח שְׂבָאִים וְאֲמַרְתִּי אֲנִי אֶלְיָךְ: כְּמוֹךְ הִי-לֵדֶת בְּמִבְקְלִים כֹּן נִסְיָה-הָאָרֶץ
 יט נִתְנָה אֶת-סִרְיָה אֶת-הָאֲדָם בְּרֵאשׁוֹנָה לְאֲשֶׁר עָשָׂה אוֹתָהּ: וְעַתָּה
 כ הַבְּלִיגִי אִסּוּא עַל-בְּאֶבֶד וְשֹׂאֵי בָלָב אֲמִיץ אֶת-הַרְעָה אֲשֶׁר מְצַאֲתֶךָ:
 כא וְאִם-תִּמְצְדִּיקוּ מִשְׁפַּט אֱלֹהִים נִסְ-אֶת-בְּנֵךְ תִּמְבְּלִי בְּעַתּוֹ וּמִנְשִׁים
 כב יו-יח תִּבְכְּרֵי: לְכִי אִסּוּא הַעִירָה אֶל-אִישׁךָ וּתֹאמְרֵי אֵלֵי: לֹא אֶעֱשֶׂה וְלֹא
 כג יט-נ אָבָא בְּעִיר כִּי פֹה אָמוֹת: וְאוֹסִיף לְדַבֵּר אֵלֶיךָ עוֹד וְאֹמְרֵי: אֶל-תַּעֲשִׂי
 כד הַדָּבָר הַזֶּה כִּי אֲתִי תִפְרִי צָרַת צִיּוֹן וְהִתְנַחַמְתָּ עַל-צָרַת יְרוּשָׁלַם:

כא	הָלֹא תֵרְאִי מִקְדָּשֵׁנוּ שָׁמַם	וּמִזְבְּחֵנוּ נִהְרָם
	וְהִיבְלָנוּ נִחְרָב	וְנִשְׁבַּחְנוּ שְׁדָדִים:
כב	וְנִבְלָנוּ נִשְׁבַּת	וְשִׁירֵנוּ נֶאֱלָם
	וְשִׁמְחַתֵּנוּ עֲבָרָה	וְאוֹר-מִנּוֹרֵתֵנוּ דָּעָךְ
	וְאֶרֶץ בְּרִיתֵנוּ שְׁדָד	וְקִדְשֵׁנוּ נִשְׁמָאוּ
	וְהַשֵּׁם עָלֵינוּ נִקְרָא חָלָל	וּבְקִבּוּדֵנוּ לְשִׁמְזָה
	וְחִזְרֵנוּ לְהַרְשָׁה הָיוּ	וְנִזְכַּרְנוּ לְבוֹז
	וּלְכַהֲנֵינוּ נִשְׁרָפוּ	וְלַנְּוִיָנוּ נִשְׁבּוּ
	וּבִתְוִלּוֹתֵינוּ נִשְׁמָאוּ	וְנִשְׁיָנוּ עָנוּ
	וְתִסְדִּירֵנוּ נִקְחָפוּ	וְשִׁסְנוּ נִלְקָחוּ

ת טו-כ בעתו. על כרחנו כוונתו: בעולם הבא או בתחיית המתים. — פ"כ מסרתי בעקבות Violet. —
 כב וארון בריתנו ש' ד. זוכר הוא שעליו להסתגל למצב שבשעת חרבן ראשון והוא מקונן
 אף על שדידת ארון הברית (שלפי דה"ב ל"ו י' נשבה לבבל, והשוה מק"ב ב' ה'—ח'
 שהארון נטמן בארץ ויוחזר למקומו באחרית הימים) אע"פ שהארון הוא מן הדברים שנעדרו
 בבית שני. — וכהנינו נשרפו. יוספטס (מלחמות ו' ה' א') מספר על שני כהנים חשובים

ובחזרנו היו לעבדים וגבורינו לחלשים:
 כג ועל כלם חותם ציון כיינרדה היום מקבוצה ונתנה בידי שנאינו:
 כד ואת התנערי אסוא מיגונך ררב וקסירי מעלך המון מקאוקוך
 למען ירצף אל שדי ועליון יתן־לך מנוחה מעמלך:
 כה ויהי כדברי אליה והנה שתאם הנהירו שניה מאד ומראה
 הנה בעין הקרק ואירא מאד לנשת אליה ואחשבה לדעת מה־
 כו זאת: והנה שתאם נתנה קול גדול ואים עד־אשר ועה הארץ
 כז מקולה: וארא והנה אין עוד האשה כי אם־עיר בנויה ומקום
 כח יסודות גדולים נראה ואירא ואקרא קול גדול ואמר: איפה אוריאל
 המלאך אשר בא אלי בתחלה כיהוא הביאני לתהו־לב הרב
 כט הנה ויהי סוסי למשחית ותסלתי להכל: עוד אני מדבר את־
 הדברים האלה והנה־בא המלאך אשר בא אלי בתחלה ויראני:
 ל והני שוכב כמת ורוחי הקלה ויאחז בימיני ויסחני ועמידני על־
 לא רגלי ויאמר אלי: מה־לך ולמה נבוכות ולמה נדקה רוסך ואבד
 לב לכה ואמר: כי עזב עזבתי ואני עשיתי כדברה ואצא בשדה
 והנה ראיתי ורואה אני את אשר ספר לא־אוקל ויאמר אלי:
 לג לך־לך עמד פנך והודעתיה ואמר: ודבר אדני אף אל־נא תעזבני ולא
 לה אמות חנם: כי ראיתי את־אשר לא ידעתי ושומע אני את־אשר
 לו־ל לא אדע: האמנם לבי כוזב ונפשי חולמת: ועתה שואל אני
 לה מאתך להודיע את־עבדך על־המבוכה הזאת: ונענני ויאמר שמעני
 ולמך והנדות־לך את־הדבר אשר אתה נרא מסניו כי העליון
 לו גלה־לך סודות רבים: כי ראה את־דרכך הן־שךה אשר אתה
 לו מתאבל בלי הקנות על־עמה ואתה נעצב מאד על־ציון: ונה־פ־אשר
 לו המראה: האשה אשר נראתה אליה לפני־כן אשר ראית אותה
 לו מתאבלת ותחל לנסמה: ועתה לא־עוד בעין־אשה תראה כי אם־
 לו בעיר בנויה נראתה לך: ואשר ספרה לך על־צרת בנה זה־
 לו פתרונו: האשה אשר ראית היא ציון אשר תראה עתה בעיר
 לו בנויה: ואשר אמרה אליה עקרה היתה שלשים שנה הן שלשת

כג שהטילו עצמם לתוך האש ונשרפו יחד עם המקדש. - חותם ציון. מן ההמשך שבכתוב
 כג-ל נראה שכוונתו בזה למלכות. - המלאך. אוריאל (ב' א'). - והנני שוכב כמת... ממש
 לו כדניאל ח' יח, י' ט'. - על המבוכה הזאת. hoo de excessu. ובסורית: על המראה הזה. -
 מד כעיר בנויה. civitas aedificari (= עיר נבנית). - שלשת אלפי השנים. כך בכל

טו אלפי השנים אשר היו בעולם באיזובח וקרנן: ויהי מקץ שלשת
 אלפי שנים ויבן שלמה את-העיר ויגרב קרבנות אז ילדה העקרה
 טז בן: ואשר אמרה לה בעמל גדלתו הלא זה היות ירושלם נושבת:
 טח ואשר אמרה לה כבוא בני אל-הקסתו ונמת ותגע אליה הרעה זה
 טט הנה חרבן ירושלם: והנה ראית את-דמותה והיא מתאבלת על-
 בנה ואתה הואלת לנחמה על-הרעות אשר מצאוה אלה הדיקרים
 נ אשר נגלו-לה: ועתה כראות העליון כי בקל-נפשה נעצבת ובכל-
 נא לבבה תמר על-אלה ויראה את-תפארת הדרה ומכלל נפיה: ועל-
 נב בן אמרתי לה להשאר בשדה אשר אין-שם בית בני: כי ירעתי
 נג כי הואיל העליון להראותה את-אלה: על-כן אמרתי לה ללכת
 נד בשדה מקום אין-שם יסוד-בגנן: כי לא-יוכל לעמד בגנן מעשה
 נה אדם במקום הנועד להראות שם עיר-עליון: ואתה אל-תירא
 ואל-יחרד לכה כי אם-בוא וראה הדר תפארת הבגנן ככל אשר
 נו תוכלנה עיניה לראות: ואמר-יכן תשמע ככל אשר תוכלנה אוניה
 נז לשמע: ואתה מאשר אתה מרבים והנה קרוא לפני עליון כואנשי
 נח-נט כנלה) מעשים: ובליל המחרת תשאר פה: והראה עליון במראות
 החלום את אשר יעשה עליון ליושבי הארץ באחרית הימים:
 ס ואישן (שם) בלינה ההוא וממחרת באשר צנני:
 טז ויהי בלינה השני וארא חלום והנה מן-הים עולה גשר ולו
 כ שתיים-עשרה כנסי-נוצה וראשים שלשה: וארא והנה סרש

טו התרגומים, חוץ מן הרומי (שלוש שנים) והארמיני (שנים רבות). - ויבן שלמה את-העיר.
 דחק הוא לפרש העיר=בית המקדש, ונראה שדוד (השוה א' כ"ד) בשלמה נתחלף כאן.
 והכוונה למזבח שבנה דוד (ש"ב כ"ד י"ח-י"ט, דה"א כ"א כ"ח, כ"ב א'). - ילדה
 טז העקרה בן. כנגד ירושלים שלמעלה נבנית ירושלים שלמטה. - וב ליל המחרת. Nocte
 autem quae in orastinum futura est, כלו' הלילה שיבא אחר יום מחר. אם כן המראה הזה
 טט היה בלילה. - במראות החלום. ברומי... eas visiones somniorum quae faciet. -
 ואישן (שם). כך בסורי. -

חזון חמישי (ט' א' י' נ"א).

התכן: א) חזיון הנשר והאריה (ט' א' י' ו').

ב) פשר החזיון (י' ו'-ל"ט).

ג) חתימת החזיון והמעבר אל החזיון הששי (י' מ'-ניא).

ט מן הים עולה. כמו בדניאל ז' ג'. - נשר. סימנה הצבאי של מלכות רומי היה
 דמות נשר. - וראשים שלשה. ג' הקיסרים הפלאביים: אספסינוס, וטיטוס ודומיטיאנוס

בְּנִסְיוֹ בְּבִלְהָאָרְצָא וּבְלִירוּחֹתוֹת הַשָּׁמַיִם נִשְׁבּוּ אֵלָיו וְהִעֲנִינִים אֵלָיו
 ג נֶאֱסָפוּ: וְאָרָא וְהִנֵּה מִבְּנִסְיוֹ יֵצְאוּ בְּנִסְפִים מִקְבִּילוֹת וְהֵן הֵיוּ
 ד לְבִנְפִים קְטָנוֹת וְזַעֲרוֹת: וְרֵאשֵׁי הֵיוּ שְׁקִטִים וְהָרֵאשׁ הַתִּיכוֹן
 ה הָיָה גָדוֹל מִנְתֵּר הָרֵאשִׁים אֲךָ גַּם־הוּא הָיָה שְׁקִט אִתָּם: וְאָרָא
 וְהִנֵּה הַנֶּשֶׁר מְעוֹפֵף בְּבִנְסְיוֹ לְמַלְךְ עַל־הָאָרְצָא וְעַל־הַיּוֹשְׁבִים
 ו קָה: וְאָרָא וְהִנֵּה נִכְנְעוּ מִפְּנֵי קַל־אֲשֶׁר פָּתַח הַשָּׁמַיִם וְאִישׁ
 לֹא־הִתְקוּמָם לוֹ וְאֵף לֹא אֶחָד הַיּוֹצֵרִים אֲשֶׁר עַל־הָאָרְצָא:
 ז-ח וְאָרָא וְהִנֵּה הַנֶּשֶׁר עָמַד עַל־צִפְרָנָיו וַיִּתֵּן־קוֹל לְבִנְסְיוֹ לֵאמֹר: אֵל־
 תִּתְעוֹרְרֶנָּה קָלְכֶן וְחֲדוּ תִישָׁן קַל־אֶחָת בְּמִקְוָמָה וְהִתְעוֹרְרַתֶּן בְּעֵתְכֶן:
 ט-י וְהָרֵאשִׁים עַד־אֶחָרִית הַיָּמִים יִשְׁמְרוּ: וְאָרָא וְהִנֵּה הַקּוֹל לֹא יֵצֵא
 יא מִרֵאשֵׁי כִּי אִם־מִתּוֹךְ גּוֹנְתּוֹ: וְאֶסְפֹּר אֶת־בְּנִסְיוֹ הַמִּקְבִּילוֹת וְהִנֵּה
 יב הֵן שְׂמוֹנָה: וְאָרָא וְהִנֵּה מִיָּמִין הַתְּרוֹמָמָה אֶחָת הַבְּנִסְפִים וְתִמְלֵךְ
 יג עַל־בְּלִי־הָאָרְצָא: וַיְהִי בְּמִלְכָּהּ וַיָּבֵא קֶצֶף וּמַעֲלָם וְלֹא נֹדַע מִקְוָמָה
 יד וּתְרוֹמָם הָאֶחָרִת וְתִמְלֵךְ וּמַעֲמַד יָמִים רַבִּים: וַיְהִי בְּמִלְכָּהּ וַיָּבֵא
 טו-טז סוּקָצָה וּמַעֲלָם בְּרֵאשׁוֹנָה: וְהִנֵּה קוֹל גִּתָּן וְאֹמֵר אֵלֶיהָ: שְׁמַע־אֵת
 אֲשֶׁר קַל־הַיָּמִים מְשַׁלֵּת בְּאָרְצָא הַגְּנִי מוֹדִיעֶךָ זֹאת בְּשָׂרָם תַּעֲלָמִי:
 יז אִישׁ [מִן־הַבָּאִים] אֶחָרִיךְ לֹא יִאָרִיךְ יָמִים בְּמִסְפַּר יָמֶיךָ וְאֵף־לֹא
 יח בְּחֻצֵּי: וּתְתַרְוֶם הַשְּׁלִישִׁית וּתִמְשַׁל בְּרֵאשׁוֹנוֹת וּמַעֲלָם גַּם־הִיא:
 יט וְכֵן הָיָה לְבִלְהַבְּנִסְיוֹ כִּי הִחֲזִיקוּ שְׁלֹטוֹן אֶחָת לְאֶחָת וְנַעֲלְמוּ אֶחָרֵי־
 כ כֵּן: וְאָרָא וְהִנֵּה בְּעֵתֵן הַתְּרוֹמָמָה גַּם־הַבְּנִסְפִים הָאֶחָרוֹת מִיָּמִין לְהַחֲזִיק
 כא שְׁלֹטוֹן וּמִהֵן אֲשֶׁר הִחֲזִיקוּ וּמִהֵרָה נַעֲלְמוּ: וְעוֹד אֶחָרוֹת מִהֵן
 כב הַתְּרוֹמָמָה אֲדִי־לֹא הִחֲזִיקוּ שְׁלֹטוֹן: וְאָרָא אֶחָרֵי־כֵן וְהִנֵּה נַעֲלְמוּ
 כג שְׁתֵּים עָשָׂרָה הַבְּנִסְפִים וְשְׁתֵּים עָרִוֹת: וְלֹא נִשְׂאָר בְּגוֹיֹת הַנֶּשֶׁר כִּי
 כד אִם־שְׁלֹשֶׁת הָרֵאשִׁים הַשְּׁקִטִים וְשֵׁשׁ בְּנִסְפִים זַעֲרוֹת: וְאָרָא וְהִנֵּה
 מִשְׁשׁ הַבְּנִסְפִים הַזַּעֲרוֹת נִסְרְדוּ שְׁתֵּים וּתִשְׂאָרְנָה פָּתַח הָרֵאשׁ אֲשֶׁר

ג-ג שני בניו. - פרש כנפיו. ממשלתו. - כנפים מקבילות. *contrariae pennae*. כוונתו לראשי
 ד-ד צבא שהיו מתחרים במלכם. - וראשיו היו שקטים. הכנפים לא הטרידום. - עד -
 י-י אחרית הימים. כאן כוונתו עד הזמן המיועד לכל אחד מהם. - בפיו יש רמז למלכותו
 כב הארוכה של אבגוסטוס, שנמשכה יותר מחמשים שנה. - שתיים עשרה הכנפים. רמז לששת
 הקיסרים היוליאניים שבא קצם בסוף מלכותו של נירון. הוא האחרון שבהם. ושתי הכנפים
 הזעירות רומות לשני המורדים *Vindex* (מארס 68) - *Nymphidius* (חדשים אחדים אח"כ). -
 כד הראש אשר מימין, נראה שכוונתו לדומיטיאנוס. ושתי הכנפים הזעירות הן רמז לשנים מן

כה מימין וארבע נשאריו במקומן: וארא והנה ארבע הקנפים הנעירות
כו הן אמרו להתרומם ולהחזיק שלטון: וארא והנה אחת התרוממה
כז ותמהר ומעלם: ונאסריהו השנה והיא מהרה להעלם מן-הראשונה:
כח-כט וארא והנה השנים הנשארות חשבו גם-הן למלך: ועדי-הן חושבות
והנה אחד הראשים השקטים אשר הנה בתוך התעורר והוא הנה
ל-לא הגדול משני הראשים: וארא בקחתו את-שני הראשים אתו: והנה
נסב הראש ואשר היו אתו ויבלע את-שתי הקנפים הנעירות אשר
לב חשבו למלך: והראש הנה משל בכל-הארץ וישלט ביושביה
שלטון רב-עמל ונתוק בגבורתו על-הארץ מכל-הקנפים אשר היו
לג ולקניו: וארא אחר-כן והנה הראש התיכון נעלם מהרה בקנפים:
לד וישאר שני הראשים אשר מלכו על-הארץ ועל-היושבים-בה:
לה וארא והנה בלע הראש אשר מימין את-רעהו אשר משמאל:
לו ואשמע קול מדבר אלי הביטה נכחה והבינה באשר תראה:
לז וארא והנה בארנה נעור מן-היער והוא שואג ואשמע בתתו קול
לח אדם על-הנשר ודבר ודבר: שמע אתה ואדבר אליך פה אמר
לט העליון עליך: הלא אתה-הוא אשר נשארת מארבע החיות אשר
ט המלכתי בעולמי ואשר על-ידם תבא אחרית עתותי: ורביעי באת
ותגבר על-כל-החיות אשר עברו

ובשלטונה החזקה את-
העולם בסחר רב
ותכלכל כל-הימים תכל-
טא ארץ בקרמה: ותשפט את-הארץ לא באמת:
טב כי את-העניים ענית ואת-השקטים דבאת
שנאת דברי אמת ותאהב דברי-קנב
טג וישל גדל לבבה אל-עליון וחמות לא הרעו לך הששלת:
מד וישקף עליון על-עתותיו ונאותה אל-שדי:
והנה כלו הקיפו הימים:

כו השרים הרומיים שהיו שואפים לעלות על כסא המלוכה. - בפכ"ז אולי הכוונה אל Galba, Otho.
כח הכנפים הנעירות. כך בסורי. ברומי: subalares. - השתים הנשארות. אולי Civilis
לה (מת ביוני 69) - Vitellius (מת בדיסמבר 69). - בפל"ה יש רמז אל דומיטיאנוס (מצד ימין). שהיו
לט משערים בזמנו שהוא המית לטיטוס אחיו (מצד שמאל). - מארבע החיות. הנשר שלכאן הוא

טו ועל-כן העלם תעלם אתה הנָּשֵׁר וּבְנֵי הַנְּרָאוֹת וּבְנֵי הַנְּעִירוֹת
 הַרְעוֹת מֵאֵד וְרֵאשִׁיף הַמְרַשִּׁיעִים וּבְנֵי הַרְעוֹת מֵאֵד וְכָל-גְּוִיָּתָהּ
 טו הַנְּקֻלָּה: לְמַעַן תִּשׁוּב תִּנְשָׁש בְּלִי-הָאָרֶץ וְהַיִּנַּח לָהּ מִמִּסְפָּה וְקוֹתָהּ
 לְמִשְׁפָּט וּלְרַחֲמִים מֵאֵת עֹשֶׂה:

י וְהִי בְדַבַּר הָאֵרִי אֶת-הַבְּרָיִם הָאֵלֶּה אֶל-הַנְּשֵׁר וְאָרָא: וְהִנֵּה
 ב הָרֵאשׁ הַנְּשֵׁר נִעְלָם וּמְרַמָּה שְׁמִי הַבְּנֵסִים אֲשֶׁר עָבְרוּ אֵלָיו
 ג וּבְתַקְמָנָה לְמַלְךְ וְתִהִי מַלְכוּתָן קֶצֶרָה וּמְבוּכוֹת מְלֵאָה: וְאָרָא וְהִנֵּה
 נִעְלָמוּ גַם-הֵן וְכָל-גְּוִיָּת הַנְּשֵׁר נִשְׂרָפָה וּתְחַרַּד הָאָרֶץ מֵאֵד:

ד וְאֲנִי הַתְּעוֹדְרָתִי מְרַגֶּשֶׁת לְבִי הַרְבֵּה וּמִרְאָה גְדוֹלָה וְאֹמַר
 אֶל-רוּחֹי: הֲלֹא מֵאֵתָהּ בָּאוּ לִי אֵלֶּה בְּאֲשֶׁר חִקְרָתָ דְרָבִי עֲלִיּוֹן:

ה הִנֵּה עַד-כֹּה עֹשֶׂה נִשְׁפִּי וְרוּחִי רָסְתָה מֵאֵד וְאִין-רְבִי כֹחַ מְעַט מְרַב־
 ו פֶּחַד אֲשֶׁר פִּחְרָתִי בְּלִילָה הַזֶּה: וְעַתָּה אֲבַקֵּשׁ מֵאֵת עֲלִיּוֹן לְחִזְקִי עַד-

ז הַסּוּף: וְאֹמַר אֲלֵנִי וְ: אִם-מִצְאָתִי סֵן בְּעֵינֶיךָ וְאִם-צְדִיק אֲנִי אֵתָהּ
 ח מְרַבִּים וְאִם-בְּאֵמַת עֲלֵתָה תִּפְסְלֵתִי לְשִׁנֶּיךָ: סִן-קִנְיָנָא וְהוֹדַעְתָּ לְעַבְדְּךָ

ט פְּתָרוֹן הַמְרָאָה הַנְּנֹרָא הַהוּא וּבְאֹרֹו לְנַחַם אֶת-נִשְׁפִּי בְּלָהּ: כִּי אֲנִי
 יְקָרְתִּי בְּעֵינֶיךָ לְהוֹדִיעֵנִי קֶץ הַעֲתִים וְאַחֲרִית הַיָּמִים:

י-יא וַיֹּאמֶר אֵלָיו זֶה פְּתָרוֹן הַמְרָאָה אֲשֶׁר רְאִיתָ: הַנְּשֵׁר אֲשֶׁר רְאִיתָ

עוֹלָה מִן-הַיָּם הִיא הַמַּלְכוּת הַרְבִּיעִית אֲשֶׁר נִרְאָתָה בַּמְרָאָה לְדַנְיָאֵל
 יב אַחֲרֶיךָ: אַךְ-לֹא נִסְתַּר בְּאֲשֶׁר אֲנִי פֹתֵר לָךְ עֲתָה אוֹ כְּאֲשֶׁר

יג פִּתְרָתִי: הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְקָמָה מַלְכוּת עַל-הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִרְאָה
 יד מְקַלְ-הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר הָיוּ לְשִׁנֶּיךָ: וּמַלְכוּתָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר מְלָכִים

טו אֶחָד אַחַר אֶחָד: וְהַשְּׁנַיִם אֲשֶׁר יַחַל לְמַלְךְ יִמְשַׁל יָמִים רַבִּים מִן-
 טז-יז הַשְּׁנַיִם עָשָׂר: זֶה-פְּתָרוֹן שְׁתֵּי-עֶשְׂרֵה הַבְּנֵסִים אֲשֶׁר רְאִיתָ: וְאֲשֶׁר

יח שָׁמַעְתָּ קוֹל מְדַבֵּר אֲשֶׁר יֵצֵא לֹא מִרֵּאשִׁיו כִּי אִם-מִתּוֹךְ גְּוִיָּתוֹ: זֶה
 פְּתָרוֹנוֹ בְּתוֹךְ-יָמֵי-הַמַּלְכוּת הַהִיא תִּגְלַךְנָה מְרִיבוֹת לֹא-מִקְּטַם וְתִהִי

טו החיה הרביעית מן הארבע שבדניאל ז' (השוה לקמן י' י"א). - הנקלה. vanum.
 י-יא עַד-הַסּוּף. עַד שִׁישְׁמַע אִף אֵת פְּתָרוֹן הַמְרָאָה. - הַמַּלְכוּת הַרְבִּיעִית. הִיא כֹּאן
 מַלְכוּת רוּמִי, אֲבָל בְּדַנְיָאֵל ז' ז' הַמַּלְכוּת הַרְבִּיעִית הִיא מַלְכוּת יוֹן (סֵדְרוֹן שֶׁל מַלְכוּת שָׁם;
 בְּבַל מְדֵי פָּרַס וְיוֹן אוֹ מְקְדוּנִיא). וְזֶה אֹמְרוֹ בַּפִּי"ב שֶׁלְדַנְיָאֵל נִתַּן פְּתָרוֹן אַחֵר מֵאֲשֶׁר נִתַּן
 יג-יד כֹּאן. - הוּא זוֹכֵר שֶׁהוּא רֹוֵא בְּבָבֶל וְהַחֲזִיּוֹן לְעֵתִיד לְבֹוֹ הוּא. - שְׁנַיִם עָשָׂר מַלְכִים. קֶשֶׁה
 טו לְמַנּוֹת. - מִן-הַשְּׁנַיִם עָשָׂר. כּוּוֹנָתוֹ: יְמֵי שֶׁלְטוֹנוֹ שֶׁל הַשְּׁנַיִם הָיוּ מְרֻבִּים מִימֵי שֶׁל כָּל
 יח מֶלֶךְ אַחֵר מִן הַשְּׁנַיִם עָשָׂר. - בְּתוֹךְ. בְּרוּמִי post (=אֲחֵרִי). וְנִרְאָה שֶׁטַעַה וְקִרָא בִּיוֹנִי
 μετά במקום μετά (כך בסורי וארמיני). - הַכוּוּנָה לְאַנְאֲרַכִּיָּה שֶׁהַתְּחִילָה בְּסוּף יְמֵיהָ שֶׁל

נוֹשָׂה לְנַפֵּל וְלֹא תַפֵּל אֶזְרוּ כִּי אִם-תָּשׁוּב תַעֲמַד בְּכַתְּהָ הַרְאִשׁוֹן:
 י-כ וְאֲשֶׁר רָאִיתָ שְׂמוֹנֶה כְּנָסִים וְעִירוֹת מְחֻבְּרוֹת לְכַנְסָיו: זֶה סִתְרוֹנוֹ
 שְׂמוֹנֶה מְלָכִים יְקוּמוּ בָּהּ אֲשֶׁר עֲתִימֵיהֶם תִּהְיֶינָה קְלוֹת וּשְׁנוֹתֵיהֶם
 כ-א מְהִירוֹת וּשְׁנָיִם מֵהֶם יֵאָבְדוּ: בְּקֶרֶב תִּירְדֶּהֶם וְאֶרְבָּעָה יִשְׁמְרוּ
 כ-ב לְעַת אֲשֶׁר תִּחַל לְהַגִּיעַ לְקֶץ וּשְׁנָיִם עַד-קֶץ יִשְׁמְרוּ: וְאֲשֶׁר רָאִיתָ
 כ-ג שְׁלֹשָׁה רְאִשִׁים שְׂקָאִים: זֶה סִתְרוֹנוֹ בְּאֶמְרֵיהָ: עֵיר עֲלִיּוֹן שְׁלֹשׁ
 כ-ד מְלָכוֹת וְחֹדֶשׁ בָּהֶן הַרְבֵּה: וּמִשְׁלוֹ בְּאֶרֶץ וּבְיוֹשְׁבֵיהָ מִמֶּשֶׁל רַב-
 כ-ה עָמַל מִכָּל אֲשֶׁר הָיוּ לְסִנְיָהוּן וְעַל-כֵּן נִקְרָאוּ רְאִשֵׁי הַנָּשָׂר: כִּי הֵן
 כ-ו תִּהְיֶינָה רְעוּתֵיהָ וְהֵן תִּשְׁלַמְנָה אֶמְרֵיהָ: וְאֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת-הַרְאִשׁ
 הַגְּדוֹל וְעָלָם כִּי אֶחָד מֵהֶם עַל-מִשְׁכְּבוֹ יָמוּת וּבְמִכְאוּבִים יָרְעִים:
 כ-ז וְהַשְּׂנָיִם הַנִּשְׁאָרִים חָרַב תֹּאבְלֵם: הָאֶחָד חָרַב: תֹּאכַל אֶת-זֶרְעוֹהוּ
 כ-ח אֲשֶׁר אִתּוֹ וְנִסְתְּהוּ לְאֶחָרוֹנָה בְּחָרַב יִפֹּל: וְאֲשֶׁר רָאִיתָ שְׁתֵּי כְּנָסִים
 ל וְעִירוֹת עֲלוֹת עַל-הַרְאִשׁ אֲשֶׁר מִיָּמִין: זֶה הַסִּתְרוֹן הַיְסוּדִים אֲשֶׁר
 יִשְׁמְרוּ עֲלִיּוֹן לְקֶץ הַיָּמִים הַקְּצָרָה וְרַב־תִּהְיֶינָהּ בְּכֹחַ אֲשֶׁר
 ל-א רָאִיתָ: וְהָאֵרִי אֲשֶׁר רָאִיתָ נְעוּר מִן-הַנְּעוּר וְהַרְבֵּב אֶל-הַנְּשָׂר
 ל-ב וְהַנְּשָׂר בּוֹ עַל-רְעוּתָיו וְכִלְדַּבְּרָיו אֲשֶׁר שִׁמְעָתָ: הֵיאֵה הַמְּשִׁיחַ אֲשֶׁר
 שְׁמְרוּ עֲלִיּוֹן לְקֶץ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר יֵצֵא מִגְּרַע דָּוִד וּבֵא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם
 וְהוֹכִיחֵם עַל-רְעוּתֵיהֶם וְעַל-שִׁשְׁעֵיהֶם וְעַד לְסִנְיָהֶם חַפְּאוּתֵיהֶם:
 ל-ג וְהַעֲמִידֵם בְּרִאשׁוֹנָה חַיִּים לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה כְּהוֹכִיחוּ אוֹתָם וְאֶבְדָּם:
 ל-ד וְשֹׂאֲרֵי עַמִּי יִגְאָל בְּרַסְמִים הַקָּה יִמְלִטוּ אֶל-גְּבוּלֵי וְשִׁמְחָם עַד-
 אֲשֶׁר יָבֹא הַקֶּץ (וְהוּא) יוֹם-הַדִּין אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ עָלָיו מֵרִאשׁ:
 ל-ה לֹא זֶה הַסְּלוֹם אֲשֶׁר רָאִיתָ וְזֶה סִתְרוֹנוֹ: רַק אִתָּה לְכַדֵּךְ נִמְצְאוּ טוֹב
 ל-ו לְדַעַת סוּר עֲלִיּוֹן זֶה: וְכַתְּבָה אֶת-קַל-אֵלֶה בְּסֵפֶר כָּל-אֲשֶׁר רָאִיתָ

מלכות נירון ונסתיימה ע"י אספסינוס (בש' 70-68). - תשוב תעמד בכחה הראשון.
 כך לפי הארמיני הערבי. וברומי: in suum initium. - בקרב תוך-העת adpropinquante
 tempore medio. - וארבעה ישמרו. נראה שכוונתו אל ארבע הכנסים המקבילות (השה
 ט' כ"ז), והם Galba, Otho, Civilis, Vitellius. - עד-קץ ישמרו. עד העלם הראש השלישי
 כ-ה (ע' ט' כ"ד). - באחריתה. של אותה מלכות. - תחדשנה. כך בסוריי: דמחדתיך. וברומי
 יש כאן שעשוע-מלין עם סוף הכתוב הקודם: ipsi vocati sunt capita aequilae, isti enim erant
 qui recapitulabunt ושיערו חכמים שכך היה ביוונית: - oi ἀνακεφαλαιοῦν ... oi κεφαλαί -
 אחריתה. של מלכות רומי. - המלכות הקצרה. בסוריי: נהוו שולמא (=תכלה). וברומי:
 regnum exile. - והארי. על פי הכתוב (ברא' מט ט') גור אריה יהודה, ורזמו למשיח. -
 ל-ז [- -]. על פי הסוריי. - והוכיחם. השה י"א ל"ז. - ימלטו אל-גבולי.
 ל-ח qui salvati sunt super fines meos - קרא על במקום אל. - השה דניאל ח' כ"ז ואתה

לח ושבבתם במקום סתר: ולמדתם לחכמי עמך אשר תרע את-לבבותם
 לט כי יוכלו לקבל ולשמר סודות אלה: ואתה עמדתה שבעת ימים
 אחרים למען יודע לה אשר נראה לפני עליון להודיעה ויעל מעלי:
 ט ויהי בשמוע כל-העם כי עברו שבעת הימים ואני לא שבתי
 העירה ויתאספו כלם למקטן ועד-גדול ויבאו אלי ויאמרו אלי
 טא לאמר: מה-תשאנו לה ומה-הרענו לה כי עוב עזבתנו ותשב
 מב במקום הנה: ואתה לבדה נשארת לנו מקל הנביאים באשכל
 מג מבציר וכמנורה במקום חשך וקחף מקלט לאננה מפיסה: המקט
 מד לנו הרעות אשר מצאנו: ואם-אתה תעזבנו הלא-טוב-לנו להשרף
 מה גם-אנחנו בשרסת ציון: ולא טובים אנחנו מאשר מתוששם ויבפו
 קול גדול:

טו ואען אותם ואמר בטח ישראל ואל-תעצב בית יעקב: יש
 טו לכם זכרון לפני עליון ושדי לא יפקחכם לעד: ואני לא עזבתים
 ולא הלכתי מעמכם כי באתי אל-המקום הנה להתפלל על-שממת
 טח ציון ולבקש רחמים על-שפלות מקדשכם: ועתה לכו איש לביתו
 טז ואני אבא אליכם מקץ הימים האלה: וילך העם העירה באשר
 ז אמרתי אליהם: ואני ישבתי בשדה שבעת ימים באשר צנני ואכל
 רקמאמחי השדה מן-העשב הנה-לי מאכל בימים ההם:
 יא ויהי מקץ שבעת הימים ואחלם חלום בקילה: וארא והנה
 ג-ג מן-הימים מניחה רוח גדולה ותנער את-כל-נליו: וארא והנה והרוח
 העלתה מלביהם כדמית אדם וארא והנה האיש ההוא מעוסף
 עם-ענני שמים ובאשר הסב את-פניו להביט חרד כל-אשר נראה

ט סתם החזון כי לימים רבים, שם י"ב ד' ואתה דניאל סתם הדברים וחתם הספר עדין
 ישטטו רבים ותרבה הדעת, וכן שם י"ט ט'. - שבעת הימים. הראשונים (ע' ז' כ"ג-
 כ"ד). - מקץ הימים האלה. המזכרים לעיל (בפל"ט). -

חזון ששי (יא א'-ג'ח).

התכן: א) ארם עולה מן הים (א'-י"ג).

ב) הרהורי החווה על החזיון (י"ד-כ').

ג) פתרון החזיון (כ"א-ג').

ד) חתימת החזיון והמעבר אל החזיון השביעי (ג"א-ג'ח).

יא ג-ג מן הים. השה ט' א'. - [- -]. על פי הסורי. ברומי נחסר בטעות מחמת שלפני
 לשון זה ואחריו באה התיבה והנה (et ecce). - מעוסף. convolabat, כך מגיה Violet, במקום

ד תחמיו: וּבְקִלְמָקוֹם אֲשֶׁר יֵצֵא קוֹל מִפִּי נִשְׁרָפוּ כָל־אֲשֶׁר שָׁמְעוּ
 ה קולו כהמם היגג בהריחו אש: וְאָרָא אֶחְרֵי־כֵן וְהִנֵּה נֹאֲסָפוּ הַמִּזֵּן
 אֲנָשִׁים לֵאמֹן מִסָּפֵר מֵאֲרֵבַע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם לְהִלָּחֵם בְּאִישׁ אֲשֶׁר
 ו-י עָלָה מִן־הַנֵּבִים: וְאָרָא וְהִנֵּה גִזְרֵלוֹ הָרַג גְּדוֹל וְנִצַּחַת עָלָיו: וְאָנִי
 בַקִּשְׁתִּי לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ אוֹ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִשָּׁם נִגְזַר הַהָרַג
 ח וְלֹא יָבִלְתִּי: אֶחְרֵי־כֵן רָאִיתִי וְהִנֵּה כָל־הַנְּקֻבָּצִים עָלָיו לְעַרְךָ אֶתֹו
 ט קָרַב שְׁסֻדְר־מְאֹד אַךְ גִּלְחָם גִּלְחָמוֹ: וְהוּא כְּרָאִיתֹו סִעַרַת הַהַמִּזֵּן
 י הָבָא לֹא בָדִים יָדוּ וְלֹא הִתְזַיַּק חֲרָב וְלֹא נִשְׁק אֶחָד וְרַק וְזֹאתֹו
 י רָאִיתִי: כִּי הִנֵּה שׁוֹלַח מִפִּי כְּנֹחַל אֵשׁ וּמִשְׁפָּתִי רוּחַ שְׁלֵהֶבֶת
 וּמִלִּשׁוֹנִי שְׁלַח נִחְלָר־סֶעֱרָה וַיִּתְעַרְבוּ כָל־אֱלֹהִים יַחַד נֹחַל הָאֵשׁ וְרוּחַ
 יא הַשְּׁלֵהֶבֶת וְשִׁפְעַת הַסֶּעֱרָה: וַיִּשְׁלַח עַל־סִעַרַת הַהַמִּזֵּן אֲשֶׁר הִנֵּה עָרוּךְ
 מִלְחָמָה וַיִּשְׁרָפוּ אֶת־בָּקְלָם וּבְרַנֵּעַ לֹא נִרְאָה מִדְּהַהַמִּזֵּן הַרְבֵּב לֵאמֹן
 יב מִסָּפֵר כִּי אִם־סִיח־אֲסֵר וְרִיחַ עֶשֶׂן וְאָרָא וְאֲשַׁתּוּקִם: אֶחְרֵי־כֵן רָאִיתִי
 אֶת־הָאֲדָמָה יוֹרֵד מִן־הַהָר וְקוֹרָא אֵלָיו הַמִּזֵּן אֶחָד הִבָּא לְשָׁלוֹם:
 יג וַיִּקְרְבוּ אֵלָיו מְרֹאוֹת אֲנָשִׁים לְרֵב מֵהֶם שְׂמֵחִים מֵהֶם עֲצוּבוֹים וּמֵהֶם
 אֶחָדִים מֵהֶם מְבִיאִים מֵאֲשֶׁר יִקְרִיבוּ קָרְבָן וְאָנִי מֵלֵב שִׂחַד הַקְּרוֹצוֹתִי
 יד וְאֶתְפַּלֵּל אֶל־עֲלִיּוֹן וְאָמַר: אֵתָה הַיְדֻשֶׁת לְעִבְדֶּךָ מֵרֹאשׁ אֶת־הַשָּׁלָאוֹת
 טו הָאֵלֶּה וְאִיֶּכָר בְּעֵינֶיךָ לְקַבֵּל תְּסַלְתִּי: וְשָׁתָה הַיְדֻשֶׁת־נִרְנָא וּבִס־שֶׁשֶׁר
 טז הַחֲלוֹם הַזֶּה: כִּי כֹאֲשֶׁר חִשְׁבְתִּי בְלִבִּי אוֹיֵי לְנַשְׂאָרִים בְּיָמִים הָהֵם
 יז וְרַע מֵהֶם לְאֲשֶׁר לֹא יִשְׁאָרוּ: כִּי אֲשֶׁר לֹא יִשְׁאָרוּ עֲצוּבוֹים תְּהִיוּ:
 יח-יט בְּהַתְּבוֹנְנָם לְאֲשֶׁר נִשְׁמַר לְאַחֲרֵית הַיָּמִים וְלָהֶם לֹא תִיעַ: אַךְ־נִס־
 הַנַּשְׂאָרִים אוֹיֵי לָהֶם בְּגִלְלֵל זֹאת כִּי־רָאוּ אֶת־הַבְּצֻרוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְאֶת־
 כ הַמְּצוּקוֹת הַרְבִּיבוֹת כֹּאֲשֶׁר מְרֹאִים הַחֲלוֹמוֹת הָאֵלֶּה: וְטוֹב בְּכָל־זֹאת
 לְעַמֵּד בְּצָרָה וְלִבְאֵל אֱלֹהִים מִעֵבֶר כְּעֵז מִן־הַעוֹלָם וּלְבַלְתִּי־רְאוֹת
 אֶת אֲשֶׁר יִקְרָה בְּאַחֲרֻנָּה:
 כא וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר נִסְפַתְרוֹן הַחֲלוֹם אֲנִי־לָקַח וְנִס־עַל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ

ד-י convalescebat (=נעשה חזק). - נשרפו. ardescebant. ובסורתי: נמסו. - גזר-לו הר גדול. השה דנ' ב' ליד ומיה: אתגורת אבן די-לא בידן, השה הלשון לקמן בסליו. - י-יג ההר הגדול הוא סמל של ציון החדשה. - לסגנון פני השה ישע' יא ד'. - אסורים. מן הגולה (השה ישע' מיב ד'). - מביאים מאשר יקריבו. לפי ההמשך נראה שכוונתו: הגים מביאים את ישראל מארצות פזוריהם מנחה לה, כאמור בישע' סיו כ'. - מראש. מן המראות הראשונות שחזיתי. - לאשר לא ישארו. שלא יזכו לחיות בימות המשיח. -

כב אנלה-לך: פי דברת עלי-הנשארים ויעל אשר לא יחיו זה הסתרון:
 כג אשר-יביא הצרה בעת ההיא הוא ישמר על-אלה אשר יסלו
 כד בצרה אשר להם מעשים ואמונה לסגור-אל-שדי: דע אשוא פי
 כה הנשארים מאשרים מן-המתים: ואלה סתרוני המראה אשר ראית
 כו איש עולה מלב-ים: היא אשר שמרהו העליון ימים רבים אשר
 כז בידו יגאל את-בריותו והוא יסקד את-הנשארים: ואשר ראית רוח
 כח ואש וסקרה ויצאות מסיני: ואשר לא החזיק לא-תקרב ולא כלי-
 מלחמה וישבר סערת ההמון ההוא אשר בא להלחם עמו זה
 כט סתרונו: הנה ימים באים והעליון יואיל לגאל את אשר עלי-הארץ:
 ל-לא ובא תמהוד-ללב עלי-ושבי הארץ: ובקשו להלחם אלה באלה
 לב עיר בעיר ומקום במקום ועם בעם וממלכה בממלכה: והנה פי
 יבאו אלה והגיעו האתות אשר הודעתיה לסגור-כן אז יגלה עבדי
 לג אשר ראיתו אדם עולה: והנה כשמוע בל-העמים את-קולו ועובו
 לד איש את-ארצו ואת-המלחמה אשר ביניהם: ונאספו יחד המון לאין
 לה מספר באשר ראית את-המסעים לבא ולהלחם עמי: והוא נעמד
 לו בראש הר-ציון: וציון תבא ותראה לכל נכונה ובנויה באשר
 לו ראית את-הקדר בהגורו ולא בנדרים: ועבדי יוכיח לעמים הבאים בדי
 רשעתם את-אשר קרבו בסערה וערד לסניהם את-מומותיהם
 לח הרעות ואת-השפטים אשר ישסמו: ונאסרו-כן יאבדם הוא הדומה
 לשלחבת גלי עמל בלח התורה אשר נתנה מאת הדומה לאש]:
 לט-מ ואשר ראיתו מאספת אליו המון אחר שלוו: עשרת השבטים הם
 אשר גלו מארצם בימי הושע המלך אשר הוליד אותם שלמנאסר
 מלך בני-אשור בשבי ונעבירם אל-עבר הנהר ונעברו אל-ארץ
 סא אחרת: והם נוצצו בנפשם לעזב את-המון העמים וללכת אל-ארץ
 סב רחוקה אשר מעולם לא ישב-שם ורע אדם: לשמר נס-שם את-
 סג תורתם אשר לא-היו שוקרים בארצם: ודרך המבאות הצרים

כב-כג על-אשר דברת. בסוּקִים ט"ז-כ'. - [- -]. כך בסורי. - אשר יביא הצרה.
 כג כוונתו למשיח. - אשר בידו. ברומי: בעצמו (per semetipsam). ולפי וילהלמין טעה וחשב
 כג כי הלשון הַלְשֹׁן הַזֶּה (בידו) הוא ὁ αὐτοῦ (בעצמו). - עבדי. ברומי: בני, ואולי היתה
 לו בזה מחשבה וזה. - השהו דג' ב' ליד-ליה. - לפליו השהו לעל י' ליב. - [- -]. על
 ס פי הסורי. - הושע המלך. ברומי ובשאר התרגומים בטעות: יאשיהו. - אל-עבר הנהר.
 סא פרת. - עשרת השבטים הם בארץ שלא ישב שם אדם מעולם, ולפיכך אין מקומם ידוע. השהו
 סב פסיק'ר קמ"ו ב' שלש גליות נעשו עשרת השבטים, אחת גלתה לסמבטיון ואחת גלתה לפנים

כד אשר בנסת-פקת באי: כי העליון עשה להם אתית ונעצר במעגלות
 כה הנקה ער-עקבם: ואל-הארץ יהיא רב הדרך מהלך שנה נחצי
 סו והארץ יהיא ארץ ואחרת תקרא: מאז וישבו שם ער-אחרית
 סז הנמים ואז וישבו וכלו לבא: ושב העליון ועצר במעגלות הנקה
 סח למזן ויכלו לעבר ועל-כן ראית המזן נאסף בשלום: וגם-הנשארם
 סט מעמד אשר ומאז בנבול קרשי ומלמו: והנה כאשר ושמיר את-
 נ המזן העמים הנאספים והנן על-שארית העם: ואז יראם הרבה
 נקלאות גדלות:

נא ואני אמרתי אלני ו: הודיעני זאת מדוע ראיתי אדם עולה
 נב מלב-ים ויאמר אלי: כאשר לא יוכל איש לחקר או לדעת את-
 אשר במעמקי הים כן-לא יוכל איש על-פני האדמה לראות את-
 נג עבדי או את-האנשים אשר אתו אם-לא בעת-יום: זה פתרון
 נד החלום אשר ראית ואשר נגלה-לה לבדה: כי את אשר לה עונת
 נה ובאשר-לי עמלת ובתורתך הקרת: ובתורה נהנת בחקמה ולבינתך
 נז אם קראת: ועל-כן הראיתיה אלה כי שקרה את-עליון והנה מקץ
 נח שלשת ימים אמרים ודברתי אליך דברים אחרים ושמתי לסניף
 נז נקבדות ונקלאות: ואלה ואעבר בשדה וארב לסאר ולהלל העליון
 נח על-הנקלאות אשר עשה דבר בעתו: ואשר הוא נוהג השמים
 ואת-אשר יבא בעתים ואשב-שם ימים שלשה:

כד מסמבטיון ואחת גלתה לדפנו של רבלתה ונבלעה שם. - הנס היה ממש כמסופר ביהושע ג'
 כה י"ד-ט"ז - ארץ ואחרת. כך הגיה שילר-שינסי (Journal of Philology III [1870], 114) על
 סמך הכתוב בדב' כ"ט כ"ז וישליכם אל ארץ אחרת (במקום Arzaeth שברומי, ובסורי:
 ארזף סופה דעלמא), שהוא גדרש במשנה סנהד' ג' (והשוה תוספתא סנהד' י"ג י"ב) על
 סז-מט עשרת השבטים. - לפמ"ו השוה ישע' י"א ט"ז-ט"ז. - וימלטו, כך בסורי. - שארית העם.
 נב ודאי כוונתו לשארית העם שבא"י וגם לעשרת השבטים. - בעת-יום, in tempore diei.
 נה כוונתו: ביום ביאת המשיח (בסורי: בעת יומי). - ולבינתך אם קראת. על דרך הכתוב
 נז-נח במשלי ד' ד'. - נכבדות. gravia (לשון כובד). - בשדה. הוא שדה ערדת (ו' כ"ח).

חזון עזרא י"ב א'-מ"ח.

ה ת כן: א) מפי השכינה מתוך הסנה הוטל על עזרא להחזיר את התורה ואת הספרים שנשרפו
 וללמד התורה לבני עמו כי קרובה שעתו להחלק מן העולם (א'-כ"ח).
 ב) דבריו האחרונים של עזרא (כ"ז-ל"ו).
 ג) בעזרתם של חמשה סופרים מהירים כתב עזרא ציד ספרים, מהם כ"ד ספרי הפקוד לעם
 וע' ספרים גנוזים לחכמי העם (ל"ז-מ"ז).

יב ויהי ומקץ היום השלישי ואני יושב תחת האלון: והנה קול
 ב וצא לעמתי מן-הבטנה ויאמר עזרא עזרא ואמר הקני אלני ואקים
 ג על-רגלי ויאמר אלי: נגלה נגליתי על-הבטנה ואדבר אל-משה
 ד בהיות עמי עבדים במצרים: ואשלחהו ויצא את-עמי ממצרים
 ה ואשלהו אל-הר סיני ואעצרהו עמי ימים רבים: ואספר-לו נקלאות
 ו רבות ואודיעהו רזי העמים ואחרית העמים ואצוהו לאמר: אלה
 ז-ח הבררים תגלה ואלה תכסה: ועתה הקני אימר אליה: האתות
 ט אשר הודעתני והחלמות אשר ראית והבהרותי אשר שמעת שימם
 י-יא לך ער-בלות העמים: כי לעולם אברו נעוריו והעמים לזקן: כי
 יב תצוי הראש העשירי: וישארו ממנו שנים מבצערי תצוי הראש
 העשירי:

יג ועתה צו לבימה והורית לעמה
 ונחמת ענייהם והזכתה למשחתים בתיניהם:
 יד ושלחת מאתה מחשבות מות והשלכת מעליה משא אדם
 והוצאת את-נפשה מן-התבונה

טו הרפה ושמת בצדה את-המחשבות
 ומהרף להמלט מן-העמים האלה: והמציקות לך
 טז כי אשר ראית עתה מן-הרעות הבאות רעות מהן עוד תהייתה:
 יז כי ככל אשר חלש העולם מזון בן תרבינה הרעות על-היושבים
 בו: כי האמת תרמק יותר והשקר יקרב וקבר ימהר לבא הנשר
 אשר ראית בחזון:

יח-יט ואען ואמר אדברה-נא לסיף אלני: הקני והלכתי באשר
 צויתני ולמדתי את-הקם הנמצא אף את אשר-יגדרו עוד מי יוכיח:

יב א ומקץ. כך בארמיני, ונכון (השנה י"א ג'ו). - תחת האלון. הידוע לאנשי המקום (ירושלים). השנה חזון ברוך א' ו' א', ע"ז י"ח (כיצא בו זכריה א' ח' ההדסים אשר במצלה). סמוך לאותו אלון היה גדל סנה. - הסנה. (השנה וולג' לשמות ג' ח'). -
 יג-ד ואעצרהו עמי. השנה שמות ל"ד כ"ח. - לפיה השנה ויקר' כ"ו ז': הראהו הקב"ה למשה דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו וכו'. - לפי השנה פסיקיר ס"ד א': אמר לו הקב"ה, משה לך אני מלכה טעמי תורה אבל לאחרים חוקה. - עם עבדי. ברומי אף כאן: עם בני (כמו י"א ל"ב). -
 יד-ט יחלק העולם. כלו' ההיסטוריה של העולם. - ימהר לבוא הנשר. אם כן יש קשר

כ-ט נא ותכל שומה בחשך ויחשיך בלי אורה: כי תורתך נקשרה ועל-
 כ כן איך-איש יודע את-אשר עשית ואת-אשר נעשה: ואם-נא מצאתי
 חן בעיניך סדדי רוח קדשך וכתבתי את כל-אשר נעשה בעולם
 מראש אשר הנה כתוב בתורתך למען יכלו בני-האדם למצא
 כ: גתיקה ואשר יחפצו לחיות בימים הבאים יחיו: ונעני ניאמר לך
 ואספת את-העם ואמרת אליהם אשר לא יבקשוך ארבעים יום:
 כד ואתה סבין לה לחות לרב ולקחת אתה שרנה דבריה שלמה
 איתן ועזאל חמשה אלה אשר הם מהירים במלאכת הכתב:
 כה וקאת הנה והעליתי בלבך גר הבנה אשר לא יבנה ער-אם-עלו
 כו לכתב את-אשר החלו: וכלותה תגלה מקצתו ומקצתו תמטר
 לתקמים בשטר ומחר קעת הזאת תחל לכתב:
 כז-כח ואלך באשר צוני ואקבץ את-כל-העם ואמר: שמע ישראל
 כט את-הדברים האלה: ירד ירדו אבותינו בתחלה מצרופה ונאלו
 ל משם: ונקבלו תורת חיים אשר לא שמרו ונס-אתם אסריהם
 לא הסרתם אותה: ותגמן לכם הארץ בציון לנחלה ואתם ואבותיכם
 לב שעלתם און ולא שמרתם את-הדרך אשר צוכם העליון: והוא
 לג שוסט צדיק ויקח מקם בעתו את-אשר נתן: ועתה הנכם פה
 לד ואחיקם בתובכם: ואם תמשלו ברוחכם ותבינו לכבכם ונשארתם
 לה חיים ואחר המות רחמים תשינו: כי המשפט נבא אחר המות
 לו בשוכנו לתהיה ואז יגלו שמות הצדיקים ומעשי הרשעים יגדעו:
 וז ואלי אל-יגש איש מעתה ואל-יבקשני ער-ארבעים יום:
 לו ואקח את-חמשת האנשים באשר צוני ונלך השדה ונהיה-
 לח שם: ויהי ממחרת והנה קול קורא אלי לאמר עזרא פתח סוף
 למ ושמע את-אשר אשקה: ואסתח-סי והנה גביע מלא הגש אלי והוא
 ט מלא כמו מים וצינו בעיר-האש: ואקח ואשת וער-אני שוטה לבי

כ-ט בין חזיון זה ובין החזיון הקודם, שהוא חזיון הנשר. - בלי אורה. בלי תורה. - ואת-
 כ אשר יעשה. בימות המשיח. - ארבעים יום. כימי מתן תורה (ע' שמות כ"ד י"ח ועוד). -
 כד לוחות. baxos. כוונתו לדמים שכותבין עליהם (של גייל וכיוצא בכך). - דבריה. Dabriam
 (השוה השם דברי, ויק' כ"ד י"א). - שלמיה. ע' ירמ' ל"ו י"ד. - איתן. Ethanus, ע'
 דה"א ב' ו'. - ועזאל. et Asihel, ע' דה"א ס"ו י"ח (ואולי עיקרו עשיאל, דה"א ד'
 ט ל"ה). - בפס"ז אמר לו ממש כמו שאמר למשה רבינו (לעיל בס"פ). יש כאן מעין החלוקת
 לא-לו לתורה שבכתב ותורה שבעל פה. - בציון. ia terra Bion. - השדה. ערדת נו' כ"ט). -

כא מביע בינה ויבחי וְדָלָה חֲקָמָה וְרוּחִי מְשַׁמֵּר וּזְרוּן: וַיִּשְׁתַּח סִי
 סב וְלֹא נִסְגְּרֵי-עוֹד: וְעֲלִיּוֹן נָמַן בִּינָה לְחִמְשַׁת הָאֲנָשִׁים וַיִּקְתְּבוּ אֶת-
 אֲשֶׁר נֶאֱמַר לָהֶם לְפִי הַסֵּדֶר בְּקִתְבֵי-אוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וַיִּשְׁכְּבוּ
 סג אַרְבָּעִים יוֹם: וַיְהִיו כּוֹתְבִים בַּיּוֹם וְאוֹכְלִים לֶחֶם עֲלֵיָהּ וְאֲנִי בַיּוֹם
 סד דִּבַּרְתִּי וּבִלְיָהּ לֹא הִחְשִׁיתִי: וַיִּקְתְּבוּ בְּאַרְבָּעִים הַיּוֹם סְסָרִים
 סה תִּשְׁעִים וְאַרְבָּעָה: וַיְהִי בְּכֻלּוֹת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וַיְדַבֵּר אֵלַי עֲלִיּוֹן
 לֵאמֹר אֶת-וְאֶרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים וְהִסְפָּרִים אֲשֶׁר קִתְבָתָּ בְּרֵאשֹׁנָה תִּגְלָה
 לו וְקִרְאוּ בָּהֶם כַּמּוּבָּרִים כַּאֲשֶׁר לֹא מוּבָּרִים: וְלִשְׁבָּעִים וְהִסְפָּרִים הָאֲחֵרִים
 מז שְׁמֹרִים יִהְיוּ אַתָּךְ לְמַסַּר אוֹתָם לְחֻקֵּי עַמֶּךָ: כִּי בָּהֶם מְקוֹר
 הַבִּינָה וּמַעַן הַחֲקָמָה וְהַרְדַּת וְאֵעֵשׂ כֵּן:

בכתב אותיות. כן בסורי: בכתיבתא דאתותא. וברומי: notis. סתם. — אשר לא ידעו. אולי כוונתו
 לכתב אשורי, שאותם הסופרים לא היו רגילים בו קודם לכן. ואף בזה השה עצמו לעזרא הסופר.
 שחידש את התורה בכתב אשורי במקום הכתב העברי הקדום. ודאי היו אז כתב עברי וכתב
 אשורי משמשים עוד בערבוביה, כמו שנראה במטבעות מזמן בריכוכבא שאז היה עוד כתב
 עברי. — ת ש ע י ם ו א ר ב ע ה. כך בסורי ובשאר התרגומים. חץ מכתבי-יד של הרומי שניתנו
 מה-מז בהם מספרים שונים: 904 או 970 או 974. — [—]. כך בסורי. — [—]. כך שם. — פסוק מ"ו
 מגיד בשבחם של הספרים החיצונים: לח כ מ י ם יש בהם מקור הבינה ומעין החכמה! —
 מז ו א ע ש כ ן. עד כאן בנוסח הרומי. ובסורי (וכן בשאר התרגומים, בשינויים אחדים) יש כאן
 תוספת מאוחרת ומשובשת (ע' Box, Ezra Apoc., 321) בזה הלשון: בשנת שבע בשבוע הששי
 סקץ חמשת אלפים שנה לבריאה וירחים שלשה וימים שנים עשר ובהם נלקח עזרא והובא
 אל מקום הדומים אליו אחרי קְתְבוּ אֶת כָּל אֱלֹהֵי הוּא וְנִקְרָא סוֹפֵר דַּעַת עֲלִיּוֹן לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.
 תם נאום עזרא הראשון. —